

Ι. ΤΡΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΠΕΙΘΟΥΣ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, οι βασικοί τρόποι πειθούς είναι οι εξής:

ΤΡΟΠΟΙ ΠΕΙΘΟΥΣ	Α. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΗ ΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥ ΔΕΚΤΗ		Β. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΤΟΥ ΔΕΚΤΗ
	α. Επιχειρήματα	β. Τεκμήρια	
ΜΕΣΑ ΠΕΙΘΟΥΣ	1. Είδη συλλογισμών ως προς την πορεία της σκέψης για την εξαγωγή συμπεράσματος. Παραγωγικός συλλογισμός (Γενικό → Ειδικό) Επαγωγικός συλλογισμός (Ειδικό → Γενικό) ΕΙΔΗ ΕΠΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΥ 1. Γενίκευση 2. Αίτιο - Αποτέλεσμα 3. Αναλογία ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΠΑΓΩΓΗΣ Τέλεια → βέβαιο συμπέρασμα Ατελής → πιθανό συμπέρασμα Αναλυτικός συλλογισμός (Ειδικό → Ειδικό)	Παραδείγματα Γεγονότα Στατιστικά στοιχεία	Περιγραφή Αφήγηση Χιούμορ
	2. Είδη συλλογισμών ως προς το είδος των προτάσεων (προκειμένες) Κατηγορικός συλλογισμός Συνδετικό ρήμα + κατηγορούμενο Υποθετικός συλλογισμός Η μία προκειμένη ή και οι δύο είναι υποθετικές προτάσεις Διαζευκτικός συλλογισμός Η μία προκειμένη είναι διαζευκτική πρόταση	Πορίσματα ερευνών Γενικές αλήθειες Αυθεντίες Γνώμικά	Ειρωνεία Ποιητική γλώσσα/ σχήματα λόγου Ρητορικά ερωτήματα
ΤΡΟΠΟΙ ΠΕΙΘΟΥΣ	Γ. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΟ ΗΘΟΣ		
	1. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΟ ΗΘΟΣ ΤΟΥ ΠΟΜΠΟΥ	2. ΕΠΙΘΕΣΗ ΣΤΟ ΗΘΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΠΑΛΟΥ	3. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΥΘΕΝΤΙΑ
ΜΕΣΑ ΠΕΙΘΟΥΣ	Προβολή της εικόνας του πομπού ως έντιμου, αξιόπιστου, υπεύθυνου.	Προσπάθεια ηθικής μείωσης του αντιπάλου με αρνητικούς χαρακτηρισμούς για το ήθος και τη συμπεριφορά του.	Αναφορά σε ρήσεις και απόψεις σημαντικών προσώπων.

Α. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΗ ΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥ ΔΕΚΤΗ

Όταν η πειθώ έχει ως στόχο την απόδειξη μιας θέσης/άποψης, ο πομπός απευθύνεται στη σκέψη και την κριτική ικανότητα του δέκτη και ως μέσα πειθούς χρησιμοποιεί επιχειρήματα και τεκμήρια. Με τον τρόπο αυτό, λοιπόν, ο πομπός επικαλείται τη λογική του δέκτη.

Ι. ΜΕΣΑ ΠΕΙΘΟΥΣ

α. Επιχειρήματα

Επιχείρημα είναι μία ή περισσότερες προτάσεις (προκείμενες) μέσω των οποίων ο πομπός συναρμώνει τις θέσεις του. Οι προτάσεις αυτές διέπονται από λογική σχέση και καταλήγουν στην αποδοχή μιας άλλης πρότασης (συμπέρασμα). Η διαδικασία ή η μέθοδος παράθεσης ενός επιχειρήματος (προκείμενες → συμπέρασμα) ονομάζεται συλλογισμός.

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΣ		
ΔΟΜΗ	ΜΟΡΦΗ	ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ
A. ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΕΣ	Μία, δύο ή περισσότερες προτάσεις που αποτελούν τη βάση του συλλογισμού και συνδυαζόμενες λογικά, οδηγούν σε μία άλλη πρόταση, το συμπέρασμα.	♦ Όλοι οι πλανήτες είναι ετερόφωτοι. ♦ Η Γη είναι πλανήτης.
B. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	Η πρόταση που απορρέει λογικά από τις προκείμενες.	Επομένως, η Γη είναι ετερόφωτη.

Εντοπισμός του επιχειρήματος

Ενώ είναι εύκολο να εντοπίσουμε τα μέρη που συνθέτουν ένα επιχείρημα, όταν αυτό εμφανίζεται στην τυπική, σχηματική μορφή του (δηλαδή προκείμενες και συμπέρασμα), είναι αρκετά δύσκολο να διακρίνουμε τη δομή του μέσα στο κείμενο. Αυτό συμβαίνει, επειδή ο συλλογισμός στην τυπική και σύντομη μορφή του περιέχει μόνο προτάσεις - κρίσεις. Σε ένα κείμενο, όμως, ένα επιχείρημα έχει ανάπτυξη, σύνταξη και διατύπωση πολύπλοκη. Γι' αυτό χρειάζεται να διακρίνουμε τις προτάσεις - κρίσεις που αποτελούν τα μέρη του επιχειρήματος από τις δευτερεύουσες ιδέες που τα συμπληρώνουν ή τα αναλύουν.

Παράδειγμα

Η θανατική ποινή αποτελεί καθαρό παραλογισμό από τη σκοπιά του σωφρονισμού του παραβάτη (συμπέρασμα), ο οποίος επιδιώκεται πρωταρχικά με την άσκηση συγκράτησης και ελέγχου, σε εκείνον που έχει ήδη εγκληματήσει, για να μην υποτροπιάσει. Γιατί ο σωφρονισμός προϋποθέτει, βέβαια, τη φυσική ύπαρξη του ανθρώπου (πρώτη προκειμένη), την οποία η θανατική ποινή καταστρέφει (δεύτερη προκειμένη).

Το επιχείρημα θα μπορούσε να δοθεί με την εξής τυπική δομή:

Προκειμένες

- α. Ο σωφρονισμός προϋποθέτει, βέβαια, τη φυσική ύπαρξη του ανθρώπου.
- β. Η θανατική ποινή καταστρέφει τη φυσική ύπαρξη του ανθρώπου.

Συμπέρασμα

Επομένως, η θανατική ποινή αποτελεί καθαρό παραλογισμό από τη σκοπιά του σωφρονισμού του παραβάτη.

Από τη θεωρία στην πράξη

ΑΣΚΗΣΗ 1η

Να εντοπίσετε τη δομή των επιχειρημάτων στα παρακάτω αποσπάσματα.

- A. [...] Θα υποστηρίξω ότι τα δικαιώματα του ανθρώπου διαθέτουν καθολική αξία και δεσμευτικότητα, γιατί από πουθενά δεν έχει διατυπωθεί κάποιο πειστικό επιχείρημα που να θίγει τον κανονιστικό τους πυρήνα. Με άλλα λόγια, τα δικαιώματα του ανθρώπου θα πλήττονταν μόνο στην περίπτωση που κάποιος κατόρθωνε να μας πείσει για την καρδιά του ζητήματος: για το ότι δε διαθέτουν όλοι οι άνθρωποι αξία, για το ότι η ανθρώπινη ζωή δεν είναι παντού άξια σεβασμού, για το ότι ο πόνος και η απόγνωση κάποιου άλλου –του οποιουδήποτε άλλου– είναι πράγματα για τα οποία μπορούμε ενίοτε και να αδιαφορήσουμε, για το ότι τα βασανιστήρια ή ο εξανδραποδισμός ενός ανθρώπου μπορούν κατά τις περιστάσεις να αποτελέσουν κάτι ανεκτό ή και αποδεκτό. Όσο λοιπόν κανείς δεν έχει κατορθώσει να μας πείσει με αυτόν τον τρόπο για την απαξία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όλα τα άλλα είναι είτε υπεκφυγές είτε παρανοήσεις είτε αντιφάσεις είτε ενσυνείδητη παραδοξολογία. Μια παραδοξολογία που κάνει τη σύγχρονη ακαδημαϊκή μόδα να εμφανίζεται ως φιλοπαιγμοσύνη - αλλά εν ου παικτοίς [...]

(Π. Σούρλας, από τον ημερήσιο Τύπο)

- B. Η προστασία της αξίας του ανθρώπου και η άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων, που κατοχυρώνονται από τα πρώτα άρθρα του Συντάγματος, προϋποθέτουν λογικά και πρακτικά τη φυσική ύπαρξη του πολίτη, την οποία η θανατική ποινή καταστρέφει. Γι' αυτόν το λόγο, η θανατική ποινή είναι αντισυνταγματική.
- Γ. Σε αυτό το σημείο τα επιχειρήματα αναμετριοούνται τυφλά και αποκρυσταλλώνονται σε μια στείρα αντιπαράθεση. Η αβεβαιότητά μας για το δικαίωμα που έχουμε να επιβάλλουμε τη θανατική ποινή πηγάζει από το γεγονός ότι όλοι είμαστε δικαστές και διάδικοι. Χωρίς απόλυτη αθωότητα δεν υπάρχει απόλυτη κρίση. Όλοι έχουμε διαπράξει το κακό στη ζωή μας, ακόμη κι αν αυτό το κακό δεν ενέπιπτε στη δικαιοδοσία του νόμου. Κανείς από εμάς δεν έχει το δικαίωμα να αναγορευτεί σε απόλυτο κριτή και να αποφανθεί για την οριστική έλλειψη του χειρότερου των ενόχων, αφού κανείς από εμάς δεν μπορεί να διεκδικήσει την απόλυτη αθωότητα. Δεν υπάρχουν δίκαιοι, αλλά μόνο καρδιές λιγότερο ή περισσότερο φτωχές σε δικαιοσύνη.

(Αλμπέρ Καμύ)

β. Τεκμήρια

Πρόκειται για συγκεκριμένα στοιχεία που χρησιμοποιούνται από τον πομπό ως «αποδεικτικά μέσα» για την επιβεβαίωση, ενίσχυση ή συμπλήρωση των επιχειρημάτων του, δηλαδή για την υποστήριξη των απόψεών του και τη σύνδεσή τους με την πραγματικότητα.

Ως τεκμήρια χρησιμοποιούνται:

ΕΙΔΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ	ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ
ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ	«Πολλοί φοβούνται ότι η ανάπτυξη της τεχνολογίας έχει προσλάβει διαστάσεις και μορφές που απειλούν τον πολιτισμό. Προφανές παράδειγμα είναι αυτό των πυρηνικών όπλων, που μπορούν να καταστρέψουν την ανθρωπότητα και τον πολιτισμό της».
ΓΕΓΟΝΟΤΑ	«Ο σεισμός του Μπαμ στο Ιράν, που έγινε ακριβώς ένα χρόνο πριν, προκάλεσε ολοκληρωτική καταστροφή».
ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	«Εδώ και σαράντα χρόνια, παρά τη σημαντική αύξηση του πλούτου που παράγεται στον πλανήτη, παρατηρείται έκρηξη των ανισοτήτων: το 1960, το άνοιγμα της ψαλίδας ανάμεσα στο 20% των φτωχότερων και στο 20% των πλουσιότερων ήταν 1 προς 30. Σήμερα είναι 1 προς 80».
ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΩΝ	«Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα "Το Βήμα", υπάρχουν 80.000 πτυχιούχοι αυτών των ειδικοτήτων που εμπίπτουν σε μια από τις τρεις κατηγορίες, που ανέφερα πιο πάνω».
ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΛΗΘΕΙΕΣ ΑΥΘΕΝΤΙΕΣ	Αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι ζούμε στην εποχή της πληροφόρησης. «Ο Στέφαν Βολφ, καθηγητής πολιτικής επιστήμης στο Βρετανικό πανεπιστήμιο του Μπαθ, αποκαλεί τους νέους αυτούς "Γενιά Erasmus", σύμφωνα με το πρόγραμμα φοιτητικών ανταλλαγών της Ε.Ε.».
ΓΝΩΜΙΚΑ	«Ό,τι λάμπει δεν είναι χρυσός».

Από τη θεωρία στην πράξη

ΑΣΚΗΣΗ 2η

Να εντοπίσετε τα είδη των τεκμηρίων που χρησιμοποιούνται στα παρακάτω αποσπάσματα.

- A. ^{Πορίσματα έρευνας} Αποκαλυπτικά, δυσάρεστα για τον εξεταστικό μηχανισμό του λυκείου, είναι τα αποτελέσματα έρευνας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, που δόθηκε πρόσφατα στη δημοσιότητα, με θέμα την αξιολόγηση της Έκθεσης στις Γενικές Εξετάσεις. Η πολύ ενδιαφέρουσα μελέτη, που έγινε για πρώτη φορά επί των κειμένων της Έκθεσης στις Γενικές Εξετάσεις, ανέδειξε ότι οι υποψήφιοι προβάλλουν, συνειδητά ή ασυνειδητά, ιδέες και αξίες, όχι επειδή πιστεύουν σε αυτές, αλλά επειδή γίνονται αποδεκτές και επιβραβεύονται από το σύνολο των βαθμολογητών.
- B. ^{Γνωμικό / παραδοσιακό λόγο} Το σωκρατικό «γνώθι σαυτόν» σημαίνει πάρε απόσταση από την ενστικτώδη αμεσότητα της ζωής, ξεπέρασε τις στιγμιαίες ή παρορμητικές αντιδράσεις και φωτίσε την ύπαρξή σου στη συνέχεια και την ενότητά της διά μέσου του χρόνου. Μια συνέχεια που φανερώνει το νόημα και την αξία της. (Από δημοσίευμα στην ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ)
- Γ. ^{Ανταντία} Οδηγούμαστε, επίσης, σε αυτό που ο Χάμπερμας αποκαλεί στρεβλή επικοινωνία. Μια στρέβλωση που οφείλεται είτε σε μια «κοινή γνώμη», που κατασκευάζεται από αυταρχικές ελίτ, είτε σε μια «κοινή γνώμη», που διαμορφώνεται από δογματικές μειοψηφίες. (Κ. Μιχαηλίδης)
- Δ. ^{Στατιστικά στοιχεία} Έτσι, φτάσαμε σήμερα στο εξής πανεπιστημιακό καθεστώς: αν μέτρησα καλά, η χώρα διαθέτει πάνω από είκοσι πέντε συγκροτήματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ΑΕΙ και ΤΕΙ με εκατοντάδες τμήματα. Αν σ' αυτά προσθέσουμε τις στρατιωτικές σχολές, φτάνουμε αισίως τα τριάντα, δηλαδή κατά μέσο όρο ένα σχολείο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με πολλά τμήματα για λιγότερο από δύο νομούς. (Ν. Μουζέλης)
- Ε. Σύμφωνα με το δεύτερο επιχείρημα του Βρετανικού Μουσείου, «οι αδαείς και δεισιδαίμονες Έλληνες ήταν αδιάφοροι για την τέχνη και τα μνημεία τους». Αυτό βέβαια υπονοεί ότι ήταν τυφλοί, ασυνείδητοι και άκαρδοι. Ποιοι; Οι ίδιοι Έλληνες, που κατά τον αγώνα για την ανεξαρτησία τους έστειλαν στους Τούρκους στρα-

τιώτες βόλια να χρησιμοποιηθούν εναντίον τους. Ναι, εναντίον τους. Οι Τούρκοι στρατιώτες, κλεισμένοι στην Ακρόπολη, έμειναν από πολεμοφόδια και άρχισαν να καταστρέφουν τις κολόνες, για να αφαιρέσουν το μολύβι να κάνουν με αυτό βόλια. Οι Έλληνες τους έστειλαν πολεμοφόδια με το μήνυμα: «Νά τα βόλια, μην αγγίζετε τις κολόνες».

(Μελίνα Μερκούρη, ομιλία στην OXFORD UNION)

ΣΤ. Ο Έλληνας θα δουλέψει αργά ή γρήγορα στην ευρύτερη ευρωπαϊκή αγορά εργασίας και πρέπει να έχει τα μέσα να σταθεί, να επιβιώσει και –γιατί όχι;– να διακριθεί.

ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ

Α.

Β.

Γ.

Δ.

Ε.

ΣΤ.

2. ΕΙΔΗ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ

α. Ως προς την πορεία της σκέψης για την εξαγωγή συμπεράσματος

1. Είδη συλλογισμών σε επιχείρημα

ΕΙΔΗ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ	ΜΟΡΦΗ	ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ
1. ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΣ	Ο συλλογισμός ξεκινά από ένα γενικό και αφηρημένο σημείο (μια αρχή, μια υπόθεση, έναν ορισμό, έναν κανόνα κ.ά.), που θεωρείται ότι έχει αποδεδειγμένη ισχύ και καταλήγει σε ειδικό/συγκεκριμένο συμπέρασμα, που διευκρινίζει μια συγκεκριμένη πρόταση ή άποψη. ΓΕΝΙΚΟ → ΕΙΔΙΚΟ	• Οι ιστορικοί χρόνοι του ρήματος αναφέρονται στο παρελθόν. • Ο αόριστος είναι ιστορικός χρόνος. Άρα, ο αόριστος αναφέρεται στο παρελθόν.
2. ΕΠΑΓΩΓΙΚΟΣ	Ο συλλογισμός ξεκινά από ένα ειδικό και συγκεκριμένο σημείο (παραδείγματα, συγκεκριμένες απόψεις) και καταλήγει σε γενικό και αφηρημένο συμπέρασμα (στον κανόνα, στη γενική αρχή) πιθανολογικά, με την ιδέα πως ό,τι ισχύει για το επιμέρους τμήμα θα ισχύει και για όλα τα τμήματα του συνόλου. ΕΙΔΙΚΟ → ΓΕΝΙΚΟ	• Ο παρατατικός, ο αόριστος και ο υπερσυντέλικος αναφέρονται στο παρελθόν. • Οι χρόνοι αυτοί είναι οι ιστορικοί χρόνοι του ρήματος. Άρα, οι ιστορικοί χρόνοι του ρήματος αναφέρονται στο παρελθόν.
3. ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΣ	Ο συλλογισμός ξεκινά από ένα ειδικό σημείο (επιμέρους κρίση ή άποψη) και καταλήγει σε ειδικό συμπέρασμα με βάση την επιμέρους κρίση ή άποψη. Το συμπέρασμα που εξάγεται θεωρείται πιθανό. ΕΙΔΙΚΟ → ΕΙΔΙΚΟ	• Ο Κώστας μελετούσε αρκετές ώρες και πέρασε στο Πανεπιστήμιο. • Η Μαρία μελετάει αρκετές ώρες. Άρα, και η Μαρία είναι πιθανό να περάσει στο Πανεπιστήμιο.

II. Συλλογιστική πορεία σε κείμενο

Η κατανόηση της συλλογιστικής πορείας του συγγραφέα σε ένα κείμενο απαιτεί να προσέξουμε τον **πρόλογο**, τους **πλαγιότιτλους των παραγράφων** του κύριου μέρους και τον **επίλογο**. Με βάση αυτά μπορούμε να διακρίνουμε:

1.	Παραγωγική συλλογιστική πορεία
2.	Επαγωγική συλλογιστική πορεία

Ο συγγραφέας ακολουθεί συλλογιστική πορεία από το γενικό στο ειδικό. Στον πρόλογο παρουσιάζει τη βασική του άποψη. Στο κύριο μέρος αναλύει τη βασική του θέση ή παρουσιάζει την επιχειρηματολογία του. Στον επίλογο –αν υπάρχει– επαναλαμβάνει ή συμπληρώνει την αρχική του θέση.

Ο συγγραφέας ακολουθεί συλλογιστική πορεία από το ειδικό στο γενικό. Πιο συγκεκριμένα, στον πρόλογο διατυπώνει έναν προβληματισμό ή αναφέρεται σε ένα ειδικό θέμα. Στο κύριο μέρος εξετάζει διάφορες επιμέρους περιπτώσεις και με βάση αυτές στον επίλογο εξάγει το τελικό γενικό συμπέρασμα.

Από τη θεωρία στην πράξη

ΑΣΚΗΣΗ 3η

Να εντοπίσετε τα είδη των συλλογισμών στα παρακάτω αποσπάσματα.

- A. ^{Παραγωγικός} Ο 20ός αιώνας δικάως χαρακτηρίζεται ως αιώνας των μεγαλύτερων και σημαντικότερων κοινωνικο-οικονομικών αλλαγών. Με τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας, ο μέσος "Δυτικός άνθρωπος" ζει στο κατώφλι του 21ου αιώνα μια πολύ διαφορετική καθημερινή ζωή από τον αντίστοιχο άνθρωπο των αρχών του 20ού αιώνα. Ένα σημαντικό ποσοστό ευθύνης γι' αυτές τις δραματικές αλλαγές στην καθημερινή ζωή φέρει και η πρόοδος στις λεγόμενες βιοϊατρικές επιστήμες. Η ανακάλυψη της δομής του DNA, πριν από 45 περίπου χρόνια, και η επακόλουθη "έκρηξη γνώσης" στους τομείς της Μοριακής Βιολογίας και της Γενετικής φέρνουν την ανθρωπότητα αντιμέτωπη με μια νέα τάξη πραγμάτων.
- (Στάθης Γκόνος, από τον ημερήσιο Τύπο)
- B. ^{Εξαγωγικός} Αρκετοί συμμαθητές μου ασχολούνται με τον αθλητισμό. Οι μαθητές αυτοί δεν υστερούν στις σχολικές επιδόσεις τους. Επομένως, η ενασχόληση με τον αθλητισμό δεν επηρεάζει οπωσδήποτε αρνητικά την επίδοση του μαθητή στο σχολείο.
- Γ. ^{Παραγωγικός} Το νεοελληνικό φροντιστηριακό φαινόμενο έχει προφανώς συμβάλλει στη μορφή που έχουν λάβει τα σχολικά μαθήματα, τόσο ως προς το περιεχόμενο όσο και ως προς τη διδακτική και τον τρόπο εξέτασης. Το φροντιστήριο έχει αποβεί στη χώρα μας συνδιαμορφωτής της εκπαίδευσης μαζί με το υπουργείο Παιδείας και τα σχολεία. Όσον αφορά, όμως, στην Έκθεση Ιδεών δεν πρόκειται για συνδιαμόρφωση, αλλά για σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα γέννησή της στα φροντιστήρια.
- (Δ. Φύσσας, ΤΟ ΒΗΜΑ)
- Δ. ^{Απολογιστικός} Οι δράστες της ληστείας, που έγινε χθες στην Αθήνα, ήταν αλλοδαποί. Στην πόλη μας, τη Θεσσαλονίκη, υπάρχουν αρκετοί αλλοδαποί. Επομένως, και αυτοί είναι πιθανόν να διαπράττουν ληστείες.
- Ε. ^{Εξαγωγικός} Οι περισσότεροι χρησιμοποιούμε μανιωδώς την τεχνολογία, αλλά παραπονιόμαστε πως καταλύει τις παραδοσιακές αξίες μας. Ακόμη, βλέπουμε τηλεόραση περισσότερο από τους άλλους Ευρωπαίους, αλλά την κατηγορούμε ότι μας κάνει αντικοινωνικούς. Δηλώνουμε υποστηρικτές των κατατρεγμένων Κούρδων, αλλά δε θέλουμε να τους δούμε εγκατεστημένους στη γειτονιά μας. Φαίνεται ότι αυτό που

γενικόλογα ονομάζουμε “πρόβλημα ταυτότητας” στη σημερινή Ελλάδα, είναι μια διάσταση ανάμεσα στον τρόπο ζωής και τις ιδέες μας.

(Από συνέντευξη του Δ. Κούρτοβικ)

ΣΤ. Τα ^{Εξ αγωγής} κρούσματα αθλητών που έχουν κάνει χρήση αναβολικών πολλαπλασιάζονται στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Είναι σαφές ότι, αν δεν έχει πεθάνει τελείως ο ευγενής ανταγωνισμός, που αποτελούσε την πεμπτούσια του αθλητικού ιδεώδους, κινδυνεύει.

(Κ. Τσουκαλάς, ΤΟ ΒΗΜΑ)

Ζ. Όπου ^{Γαργαλιάνος} απουσιάζει ο ανταγωνισμός, ο άνθρωπος δεν πλουτίζει τα εφόδιά του. Σε παλαιές εποχές απουσίαζε ο ανταγωνισμός. Άρα, ο άνθρωπος σε παλαιές εποχές δεν πλούτιζε τα εφόδιά του.

(Άσκηση από τις Πανελλαδικές Εξετάσεις, 2004)

ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΤΙΣΜΩΝ

Α.

Β.

Γ.

Δ.

Ε.

ΣΤ.

Ζ.

β. Διάκριση συλλογισμών ως προς το είδος των προτάσεων (προκείμενες)

ΕΙΔΗ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ	ΜΟΡΦΗ	ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ
1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΟΣ	Οι προκείμενες είναι κατηγορικές προτάσεις, οι οποίες περιέχουν συνδετικό ρήμα και κατηγορούμενο.	♦ Τα μέρη του λόγου είναι λέξεις. ♦ Το ουσιαστικό είναι μέρος του λόγου. Άρα, το ουσιαστικό είναι λέξη.
2. ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΣ	Η μία ή και οι δύο προκείμενες είναι υποθετικές προτάσεις. Σχηματίζει/ουν, δηλαδή, υποθετικό λόγο (υπόθεση-απόδοση).	♦ Αν οι πολίτες δε συμμετέχουν στα κοινά, η εξουσία μπορεί να αυθαιρετεί. ♦ Στη χώρα Χ οι πολίτες δε συμμετέχουν στα κοινά. Άρα, στη χώρα Χ η εξουσία μπορεί να αυθαιρετεί.
3. ΔΙΑΖΕΥΚΤΙΚΟΣ	Η μία έστω προκείμενη είναι διαζευκτική πρόταση. Το συμπέρασμα, που εξάγεται, περιέχει ένα από τα σκέλη της διάζευξης.	♦ Ένας συλλογισμός μπορεί να είναι παραγωγικός ή επαγωγικός ή αναλογικός. ♦ Ο συγκεκριμένος συλλογισμός του κειμένου δεν είναι ούτε επαγωγικός ούτε αναλογικός. Επομένως, αυτός ο συλλογισμός είναι παραγωγικός.

3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΣ

ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑ	+	ΑΛΗΘΕΙΑ	=	ΟΡΘΟΤΗΤΑ
------------	---	---------	---	----------

Ένα επιχείρημα θεωρείται **ορθό**, όταν έχει:

- ♦ **Εγκυρότητα ως προς τη μορφή του:** οι προκείμενες με λογική αναγκαιότητα οδηγούν σε ένα βέβαιο συμπέρασμα.
- ♦ **Αλήθεια ως προς το περιεχόμενό του:** οι προκείμενες του επιχειρήματος είναι αληθείς, δηλαδή ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα.

Προκείμενες:

- ♦ Κάθε κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι υποχρεωμένο να εφαρμόζει το Ευρωπαϊκό Δίκαιο.
- ♦ Η Ελλάδα είναι κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Συμπέρασμα:

Επομένως, η Ελλάδα δεσμεύεται να εφαρμόζει το Ευρωπαϊκό Δίκαιο.

Στο προηγούμενο επιχείρημα το **συμπέρασμα** απορρέει λογικά από τις προκείμενες και επομένως το επιχείρημα είναι **έγκυρο**. Επιπλέον, οι προκείμενες ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, είναι δηλαδή αληθείς. Αφού, λοιπόν, το επιχείρημα πληροί τις προϋποθέσεις εγκυρότητας και αλήθειας, είναι και **ορθό**. Ο συλλογισμός που δίνει ορθό συμπέρασμα λέγεται και **απόδειξη**.

Κατά την αξιολόγηση ενός επιχειρήματος έχουμε υπόψη μας ότι:

- α. Ένα επιχείρημα χαρακτηρίζεται ως **ορθό**, όταν είναι **έγκυρο** και οι προκείμενες είναι αληθείς. Αν απουσιάζει ένας από τους δύο όρους (αλήθεια ή εγκυρότητα), τότε δεν είναι ορθό.

Στο επόμενο παράδειγμα οι προκείμενες ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και αποτελούν γενικά αποδεκτές αλήθειες. Ωστόσο, το συμπέρασμα δεν απορρέει με λογική αναγκαιότητα από τις προκείμενες. Επομένως, το επιχείρημα δε θεωρείται **έγκυρο**. Άρα, δεν είναι ορθό.

Προκείμενες:

- ♦ Στη νέα ελληνική, παρελθοντικοί χρόνοι του ρήματος είναι ο παρατατικός, ο αόριστος και ο υπερσυντέλικος.
- ♦ Ο ρηματικός τύπος *ταξίδεψα* ανήκει στους τύπους των παρελθοντικών χρόνων του ρήματος ταξιδεύω.

Συμπέρασμα:

Επομένως, ο ρηματικός τύπος *ταξίδεψα* είναι χρόνου αορίστου.

- β. Για να είναι οι προκείμενες ενός επιχειρήματος αληθείς, πρέπει να αποτελούν αντικειμενικά δεδομένα, δηλαδή **καθολικά αποδεκτές αλήθειες** (π.χ. η γη περιστρέφεται γύρω από τον ήλιο) και όχι υποκειμενικές κρίσεις και γνώμες (π.χ. η παγκοσμιοποίηση έχει καταστροφικές συνέπειες για τους λαούς).

Προκείμενες:

- ♦ Όσοι δεν εργάζονται είναι άεργοι.
- ♦ Ο γείτονάς μου δεν εργάζεται.

Συμπέρασμα:

Άρα, ο γείτονάς μου είναι άεργος.

Στο προηγούμενο επιχείρημα η πρώτη προκείμενη (όσοι δεν εργάζονται είναι άεργοι) αποτελεί αυθαίρετη προσωπική γνώμη και όχι αντικειμενικό δεδομένο, αφού η έλλειψη εργασίας δεν οφείλεται οπωσδήποτε σε αποφυγή κόπου, αλλά πιθανόν στην ανεργία, σε οικογενειακούς ή προσωπικούς λόγους, όπως η υγεία. Έχοντας ως βάση μια αναπόδεικτη υποκειμενική γνώμη καταλήγουμε σε αυθαίρετο συμπέρασμα ή σε ένα συμπέρασμα χωρίς απόλυτη ισχύ. Το επιχείρημα, παρόλο που είναι έγκυρο (το συμπέρασμα προκύπτει με λογική αναγκαιότητα από τις προκείμενες), δεν είναι ορθό, εφόσον η πρώτη προκείμενη δεν είναι (αντικειμενικά) αληθής.

Α. Η ΔΟΜΗ / ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΥ

1. ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Πρόκειται για την κεντρική ιδέα, «το θέμα» της παραγράφου. Βρίσκεται συνήθως στην αρχή, άλλοτε στη μέση και σπανιότερα στο τέλος της παραγράφου. Προσδιορίζει τον τρόπο/τη μέθοδο ανάπτυξης της παραγράφου.

2. ΣΧΟΛΙΑ Ή ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ

Οι επιμέρους ιδέες και τα στοιχεία που αποδεικνύουν, εξηγούν ή σχολιάζουν τη θεματική περίοδο.

3. ΚΑΤΑΚΛΕΙΔΑ

Είναι το συμπέρασμα, μια γενική κρίση που ολοκληρώνει το νόημα της παραγράφου. Βρίσκεται στο τέλος της παραγράφου και πολλές φορές παραλείπεται.

Παράδειγμα

Θεματική περίοδος

Στο εύλογο ερώτημα «κι εμείς οι Έλληνες τι πρέπει να κάνουμε;» η απάντηση είναι απλή, αλλά εξαιρετικά δύσκολο να υλοποιηθεί: θα πρέπει να γίνουμε ανταγωνιστικοί σε όλα τα επίπεδα.

Σχόλια ή λεπτομέρειες

Αυτό σημαίνει:

- α. Να παράγουμε προϊόντα που ζητά η διεθνής αλλά και η ελληνική αγορά.
- β. Να παράγουμε σε κόστος που επιτρέπει τιμές ανάλογες προς τις διεθνείς και, ει δυνατόν, χαμηλότερες.
- γ. Να έχουν ποιότητα και ποικιλίες που προτιμά η διεθνής κατανάλωση.
- δ. Να συναλλασσόμαστε με προοπτική χρόνου.

Κατακλείδα

Μόνο έτσι θα μπορέσουμε να συνεχίσουμε και να αυξήσουμε τις εξαγωγές μας και θα μπορούν τα ελληνικά προϊόντα να αντιμετωπίσουν επιτυχώς τα ξένα και μέσα στην ελληνική αγορά.

(Από τον ημερήσιο Τύπο)

Β. Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΘΕΜΑΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

1. Στην αρχή της παραγράφου

Η θεματική περίοδος βρίσκεται συνήθως στην αρχή της παραγράφου, στην πρώτη περίοδο. Στην περίπτωση αυτή, η ανάπτυξη της παραγράφου γίνεται παραγωγικά, από το γενικό στις ειδικές λεπτομέρειες και αναφορές.

Παράδειγμα

«Αυτά σημαίνουν ότι, βαθμιαία, ολόκληρος ο πλανήτης γίνεται ένας ενιαίος χώρος. Ό,τι δηλαδή κάνει κάθε άνθρωπος, όπου γης, μπορεί να επηρεάσει τη ζωή και το μέλλον των άλλων ανθρώπων στον υπόλοιπο πλανήτη. Α.χ. η άφρων ληστρική εκμετάλλευση των δασών της Ινδονησίας και του Αμαζονίου στη Βραζιλία προκαλεί τεράστιες και ανεξέλεγκτες πυρκαγιές, που επηρεάζουν τις κλιματολογικές συνθήκες σε ολόκληρη τη γη. Ή το ύψος των επιτοκίων στις ΗΠΑ ή τη Γερμανία έχει άμεσο αντίκτυπο στις υπόλοιπες οικονομίες, όπου γης, και συνεπώς και στην Ελλάδα, όπως άλλωστε η άνοδος ή η υποχώρηση των τιμών του πετρελαίου, από το οποίο είναι πλήρης η ενεργειακή εξάρτηση της Ελλάδας».

(Από τον ημερήσιο Τύπο)

Επισήμανση

Μερικές φορές η πρώτη περίοδος της παραγράφου έχει το ρόλο μιας εισαγωγής ή σύνδεσης με την προηγούμενη παράγραφο. Έτσι, η θεματική περίοδος βρίσκεται στη δεύτερη ή και στην τρίτη περίοδο της παραγράφου, όπως συμβαίνει στο επόμενο παράδειγμα, όπου η πρώτη περίοδος είναι συνδυαστική/μεταβατική.

Παράδειγμα

«Ένα μεγάλο μέρος της εξέτασης και του συμπεράσματος εξαρτάται από τους ορισμούς που υιοθετούνται. Ας δεχθούμε ότι ο πολιτισμός ορίζεται ως το σύνολο των ιδεών, ενεργειών και επιτευγμάτων που μια κοινωνία έχει αναπτύξει και επιτύχει με σκοπό την ευημερία των μελών της. Η ανάπτυξη της ιατρικής και των φαρμάκων, η σύνθεση και δημοσίευση ενός ποιήματος, μια έκθεση ζωγραφικής, μια καλή συνταγή μαγειρικής και η παραγωγή ενός νέου κρασιού είναι παραδείγματα στοιχείων του πολιτισμού».

(Θ. Λιανός)

2. Ενδιάμεσα στα σχόλια της παραγράφου

Όταν η θεματική περίοδος βρίσκεται στη μέση της παραγράφου, λειτουργεί ως συμπέρασμα για το τμήμα της παραγράφου που προηγείται και ταυτόχρονα ως απόδειξη για το τμήμα που ακολουθεί. Επίσης, όταν στην παράγραφο αναπτύσσονται αντίθετες έννοιες, η θεματική περίοδος βρίσκεται στη μέση διαχωρίζοντάς τις.

Παράδειγμα

«Το γεγονός ότι “ένας σκύλος δάγκωσε έναν άνθρωπο” δεν αποτελεί είδηση. Δεν ενδιαφέρει κανέναν, εκτός αν ο άνθρωπος είναι κάποιο διάσημο πρόσωπο. Αν όμως έτυχε και “ένας άνθρωπος δάγκωσε ένα σκύλο”, αυτό αποτελεί εξαιρετικά σπάνια είδηση που μπορεί να περάσει ακόμη και στα πρωτοσέλιδα, άσχετα αν ο άνθρωπος είναι εντελώς άσημος και ο σκύλος ημίαιμος... Το κοινό διεγείρεται, όταν ακούει για πράγματα που αποκλίνουν από την καθημερινότητα και ξεχωρίζουν. Η είδηση ότι ένας πρωτοκλασάτος υπουργός έκανε πολιτικές δηλώσεις στους δημοσιογράφους δεν ενδιαφέρει ιδιαίτερα τους πολίτες, εκτός αν οι δηλώσεις είναι βαρυσήμαντες. Σίγουρα, ωστόσο, θα προσέλκυε ασυγκρίτως μεγαλύτερο ενδιαφέρον μια είδηση που θα παρουσίαζε τον υπουργό, με το μαγικό του, να παίζει αμέριμνος ρακέτες σε μια παραλία».

3. Στο τέλος της παραγράφου

Η θεματική περίοδος βρίσκεται στο τέλος της παραγράφου, όταν η ανάπτυξη γίνεται επαγωγικά, δηλαδή από τις λεπτομέρειες στο γενικό. Στην περίπτωση αυτή, η θεματική περίοδος έχει τη θέση της κατακλείδας.

Παράδειγμα

«Οι περισσότεροι χρησιμοποιούμε μανιωδώς την τεχνολογία, αλλά παραπονιόμαστε πως καταλύει τις παραδοσιακές αξίες μας. ~~Ακόμη βλέπουμε τηλεύριση περισσότερο από τους άλλους Ευρωπαίους, αλλά την κατηγορούμε ότι μας κάνει αντικοινωνικούς. Δηλώνουμε υποστηρικτές των κατατρεγμένων Κούρδων, αλλά δεν θέλουμε να τους δούμε εγκατεστημένους στη γειτονιά μας. Φαίνεται ότι αυτό που γενικόλογα ονομάζουμε “πρόβλημα ταυτότητας” στη σημερινή Ελλάδα είναι μια διάσταση ανάμεσα στον τρόπο ζωής και τις ιδέες μας».~~

(Από συνέντευξη του Δ. Κούρτοβικ)

Γ. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΠΛΑΓΙΟΤΙΤΛΩΝ

Η δημιουργία πλαγιοτίτλου μιας παραγράφου έχει ως βάση τη θεματική περίοδο, από την οποία αντλούμε τα στοιχεία που θα χρησιμοποιήσουμε στη σύνθεση του πλαγιοτίτλου. Ως προς τη σύνταξη ακολουθούμε λιτή διατύπωση (ελλειπτική πρόταση).

Δ. ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΥ

Η παράγραφος αναπτύσσεται συνήθως με τους εξής τρόπους:

1. Παραδείγματα	5. Διαίρεση
2. Σύγκριση και αντίθεση	6. Αίτια και αποτελέσματα
3. Αιτιολόγηση	7. Αναλογία
4. Ορισμός και διασάφηση του ορισμού	8. Συνδυασμός μεθόδων

1. Ανάπτυξη με παραδείγματα

Στα σχόλια παρουσιάζονται χαρακτηριστικά παραδείγματα που βοηθούν τον αναγνώστη να κατανοήσει ευκρινέστερα το γενικό, αφηρημένο ή ασαφές περιεχόμενο της θεματικής περιόδου. Τα παραδείγματα αναφέρονται στην καθημερινή ζωή, τις αντιλήψεις που επικρατούν ή την ιστορία και επιβεβαιώνουν τη θεματική περίοδο. Γι' αυτό πρέπει να επιλέγουμε τα πιο αντιπροσωπευτικά, αποκαλυπτικά και οικεία παραδείγματα. Για να εισάγουμε τα παραδείγματα, χρησιμοποιούμε συνήθως λέξεις/φράσεις, όπως: π.χ., για παράδειγμα, χαρακτηριστικό παράδειγμα, λόγου χάρη κ.ά.

Παράδειγμα

«Τα επαγγέλματα στα οποία μπορεί να εφαρμοστεί η τηλεργασία είναι πολλά. Για παράδειγμα, η παρουσία ενός γραφίστα ή ενός δημοσιογράφου σήμερα δεν είναι απαραίτητη, αφού μπορούν να δουλεύουν από το σπίτι τους χρησιμοποιώντας τον προσωπικό τους υπολογιστή. Επιπλέον, με τον ίδιο τρόπο μπορούν να εργάζονται και όσοι απασχολούνται στο χώρο του ηλεκτρονικού εμπορίου, της οικονομίας, στην παροχή πληροφοριών ακόμη και στην εκπαίδευση. Η τηλεργασία, επομένως, ανατρέπει τις παραδοσιακές μορφές εργασίας και απαιτεί την προσαρμογή μας στα νέα δεδομένα».

(Από τον ημερήσιο Τύπο)

2. Ανάπτυξη με σύγκριση και αντίθεση

Όταν η θεματική περίοδος περιέχει σύγκριση προσώπων, φαινομένων, πραγμάτων ή ιδεών, επισημαίνουμε στα σχόλια τις ομοιότητες και τις διαφορές τους. Όταν περιέχει αντιπαράθεση/αντίθεση, τονίζουμε μόνο τις διαφορές τους. Στη θεματική περίοδο παρουσιάζονται οι δύο όροι της σύγκρισης - αντίθεσης.

Η παράγραφος που αναπτύσσεται με τη συγκεκριμένη μέθοδο εμφανίζει δύο τρόπους οργάνωσης των σχολίων.

- α. Παράθεση των χαρακτηριστικών του α' όρου και στη συνέχεια των αντίθετων του β' όρου.
- β. Παρουσίαση, ένα προς ένα, των αντίθετων χαρακτηριστικών του α' και β' όρου.

Για την εξασφάλιση της συνοχής στην παράγραφο χρησιμοποιούνται αντιθετικοί σύνδεσμοι και φράσεις, όπως: αντίθετα, όμως, ωστόσο, αν και, μολονότι, από τη μια..., από την άλλη... κ.ά.

α. Χαρακτηριστικά του α' όρου - αντίθετα του β' όρου

Παράδειγμα

«Μέσα στην ιστορική πορεία του πνεύματος δύο αντίθετα ρεύματα υφαίνουν με την ορμή τους την κίνηση των ιδεών. Το ένα ωθεί ακάθεκτα προς τα εμπρός, προς κάτι ανείπωτο ακόμη, κάτι που δεν έχει άνετα σαρκωθεί στη σκέψη και στη διατύπωση, δεν έχει πραγματοποιηθεί, αλλά θέλγει σαν πυρετώδης αναμονή. Το άλλο αντιστέκεται και προσπαθεί με σύνεση και περίσκεψη να κρατήσει το με αγώνες πραγματοποιημένο, το δοκιμασμένο, τη θετική και σίγουρη κατάκτηση που λαμποκοπά σαν ώριμος καρπός».

(Ε. Π. Παπανούτσος)

β. Αντίθετα χαρακτηριστικά του α' και β' όρου, ένα προς ένα

Παράδειγμα

«Η ρητορική του πολιτικού λόγου χρησιμοποιεί αντίθετες τακτικές, ανάλογα αν ανήκει στο κόμμα που κυβερνά ή στα κόμματα της αντιπολίτευσης. Είναι πλήρως καταξιοτική στον πολιτικό λόγο του κυβερνώντος κόμματος και εντελώς απαξιοτική στο λόγο της αντιπολίτευσης. Τα πάντα έχουν καλώς στον κυβερνητικό πολιτικό λόγο· τα πάντα βγαίνουν κατά κρήμνών σύμφωνα με τον πολιτικό λόγο της αντιπολίτευσης. Ο κυβερνητικός λόγος μιλάει καταξιοτικά για σημαντικό έργο που έχει συντελεστεί, για γνώση των θεμάτων και για πείρα, για επιτυχείς χειρισμούς κ.λπ. Ο αντιπολιτευτικός πολιτικός λόγος είναι προβλέψιμα απαξιοτικός: ανυπαρξία έργου από το κυβερνών κόμμα, άγνοια των θεμάτων, απειρία, ανικανότητα χειρισμών κ.λπ.».

(Γ. Μπαμπινιώτης)

3. Ανάπτυξη με αιτιολόγηση

Η θεματική περίοδος αποτελεί κρίση/άποψη η οποία τεκμηριώνεται με την παράθεση πειστικών επιχειρημάτων στα σχόλια. Συνήθως στο συγκεκριμένο τρόπο ανάπτυξης της παραγράφου χρησιμοποιούνται διαρθρωτικές λέξεις που δηλώνουν αιτιολόγηση: επειδή, γιατί, εφόσον, καθώς, διότι, αφού, καθώς κ.ά.

Σε περίπτωση απουσίας των διαρθρωτικών λέξεων, η σύνδεση της θεματικής περιόδου με τα σχόλια/λεπτομέρειες υποκρύπτει ένα εννοούμενο "γιατί" ή "πώς", το οποίο γίνεται αντιληπτό, εάν μετατρέψουμε τη θεματική περίοδο σε ερώτηση.

Παράδειγμα

«Στη δημοκρατία κάθε άνθρωπος είναι σεβαστός. Γιατί η πολιτεία που ο ίδιος με ελεύθερη συγκατάθεση όρθωσε, υποκύπτει και κυβερνάται σύμφωνα με το Συνταγματικό χάρτη που ο ίδιος, με τους ελεύθερα εκλεγμένους αντιπροσώπους του, σύνταξε. Γιατί ο πολίτης κάθε τόσο, σε καθορισμένη προθεσμία ερωτάται, αν θέλει και ποιους θέλει να τον κυβερνήσουν ως εκπρόσωποί του. Γιατί είναι το πολίτευμα του διαλόγου, όπου ολόκληρη η ζωή μιας κοινωνίας πυργώνεται προς την επιτέλεση μιας ιστορικής αποστολής με πλήρη σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις βασικές ελευθερίες, που χωρίς αυτά, άνθρωπος αυθεντικός δε νοείται».

(Κώστας Τσιρόπουλος)

4. Ανάπτυξη με ορισμό και διασάφηση του ορισμού

Στη θεματική περίοδο ορίζεται η (οριστέα) έννοια. Συγκεκριμένα, ο ορισμός της έννοιας ξεκινά από την ένταξή της στο γένος, δηλαδή το πλησιέστερο σύνολο στο οποίο ανήκει και ολοκληρώνεται με την ειδοποιό διαφορά, δηλαδή το γνώρισμα που την ξεχωρίζει από τα άλλα είδη του ίδιου γένους. Σχηματικά ο ορισμός έχει ως εξής:

ΟΡΙΣΤΕΑ ΕΝΝΟΙΑ	=	ΓΕΝΟΣ	+	ΕΙΔΟΠΟΙΟΣ ΔΙΑΦΟΡΑ
Π.χ. Δημοκρατία είναι		το πολίτευμα (στο οποίο)		την εξουσία ασκεί ο λαός.

Ο ορισμός στη θεματική περίοδο δημιουργεί στον αναγνώστη το ερώτημα "Τι είναι;" ή "Τι εννοείται με αυτό;", το οποίο διασαφηνίζεται και συμπληρώνεται στα σχόλια. Για παράδειγμα, ο προηγούμενος ορισμός της δημοκρατίας (το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία ασκεί ο λαός) δημιουργεί ερωτήματα ως προς το τι ακριβώς είναι πολίτευμα και με ποιο τρόπο εξασφαλίζεται η λαϊκή εξουσία.

Παράδειγμα

Συνήθως μιλώντας για δημοκρατία εννοούμε το πολίτευμα στο οποίο η εξουσία απορρέει και ασκείται από το λαό. Πρόκειται δηλαδή για εκείνο το σύστημα πολιτικής οργάνωσης στο οποίο ο λαός συμμετέχει στη λήψη των αποφάσεων, που καθορίζουν τη ζωή του. Η συμμετοχή αυτή στην εποχή μας πραγματοποιείται μέσω αιρετών αντιπροσώπων. Οι τελευταίοι είναι υποχρεωμένοι να κινούνται στα πλαίσια των νόμων και του δημοκρατικού Συντάγματος, ώστε να αποφεύγεται η αυθαιρεσία. Παράλληλα, υπάρχουν θεσπισμένοι μηχανισμοί ελέγχου (Βουλή, Τύπος, κ.λπ.), ενώ η διάκριση των εξουσιών προστατεύει από ενδεχόμενα φαινόμενα αυταρχισμού της εξουσίας.

Είδη ορισμού

Τα είδη του ορισμού είναι δύο:

1.	Αναλυτικός	Είναι ο ορισμός στον οποίο παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της οριστέας έννοιας.
2.	Συνθετικός ή γενετικός	Είναι ο ορισμός στον οποίο αναλύεται η διαδικασία γένεσης ενός φαινομένου.

Παραδείγματα

1. Οι παραλογές είναι πολύστιχα δημοτικά τραγούδια, που αφηγούνται κυρίως δραματικές περιπέτειες και χαρακτηρίζονται ιδιαίτερα από το παραμυθικό στοιχείο. (Αναλυτικός ορισμός).
2. Έκλειψη ηλίου είναι το φαινόμενο κατά το οποίο η σελήνη παρεμβάλλεται ανάμεσα στον Ήλιο και τη Γη, με συνέπεια ορισμένες περιοχές να δέχονται λιγότερο φως. (Συνθετικός ή γενετικός ορισμός).

5. Ανάπτυξη με διαίρεση

Στη θεματική πρόταση διακρίνουμε τη διαιρετέα έννοια (γένος) και τα μέρη της (είδη), δηλαδή τα στοιχεία από τα οποία αποτελείται ένα αντικείμενο ή μια ιδέα/έννοια. Η διαίρεση γίνεται με βάση κάποιο κριτήριο (διαιρετική βάση). Για παράδειγμα, η εκπαίδευση στη χώρα μας (διαιρετέα έννοια) διακρίνεται σε βασική, μέση και ανώτατη (είδη) με κριτήριο τη βαθμίδα (διαιρετική βάση).

Στα σχόλια παρουσιάζεται αναλυτικά με τη σειρά κάθε μέρος (είδος) που προήλθε από τη διαίρεση. Για την εξασφάλιση της συνοχής, στα σχόλια χρησιμοποιούνται λέξεις - φράσεις, όπως: πρώτον - δεύτερον - τέλος, το ένα - το άλλο κ.ά.

Παράδειγμα

«Η αγορά εργασίας συχνά παρουσιάζει τρία προβλήματα ταυτόχρονα, ήτοι ανεργία, υποαπασχόληση και ετεροαπασχόληση. Με άλλα λόγια, παρατηρούμε ταυτόχρονα άτομα που επιθυμούν να εργασθούν και δεν βρίσκουν κανενός είδους εργασία (άνεργοι), άτομα που προκειμένου να είναι άνεργα προτιμούν να εργασθούν ορισμένες ώρες ή ορισμένες ημέρες (υποαπασχολούμενοι) και άτομα που αναγκάζονται να εργασθούν σε θέσεις εργασίας των οποίων το περιεχόμενο είναι άσχετο, εν όλω ή εν μέρει, με τις σπουδές τους ή τις ειδικεύσεις τους (ετεροαπασχολούμενοι)».

(Θ. Λιανός)

6. Ανάπτυξη με αίτιο και αποτελέσματα

Η θεματική περίοδος διατυπώνεται έτσι, ώστε να παρουσιάζονται σε αυτή το αίτιο ή τα αίτια και το αποτέλεσμα ή τα αποτελέσματα που προκαλούνται. Στα σχόλια εξηγείται η διαδικασία μετάβασης από το αίτιο στα αποτελέσματα.

Παράδειγμα

Η επιτάχυνση και το βάθος της κινητικότητας την τελευταία δεκαετία (αποτελέσματα) είναι πρωτόγνωρα σημεία των καιρών και η αιτία της διαδικασίας αυτής είναι ένας συνδυασμός νομικών και οικονομικών παραγόντων (αίτια). Η δημιουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς διευκόλυνε την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών και ανθρώπων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Έκτοτε έχει αυξηθεί κατακόρυφα ο αριθμός των Ευρωπαίων που αποκτούν πτυχίο εκτός του τόπου καταγωγής τους και πολλοί εξ αυτών παραμένουν στη νέα τους πατρίδα, για να εργασθούν, έστω προσωρινά. Αυτή τη στιγμή η διεθνής παιδεία είναι απαραίτητη για ταλαντούχους νέους και οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις στρατολογούν στελέχη από ολόκληρη τη Γηραιά Ήπειρο. Οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, που δρουν συμπληρωματικά σχεδόν σε όλους τους τομείς της πολιτικής, όλο και συχνότερα αναζητούν αυτή τη διεθνή διάσταση.

(Από τον ημερήσιο Τύπο)

7. Ανάπτυξη με αναλογία

Στη θεματική περίοδο παραλληλίζονται/παρομοιάζονται δύο όροι, δηλαδή παρουσιάζεται μια αναλογία μεταξύ πραγμάτων, καταστάσεων κ.ά. Η αναλογία είναι κυριολεκτική ή μεταφορική. Στην κυριολεκτική αναλογία παρομοιάζονται πράγματα που έχουν βασικές ομοιότητες, ενώ στη μεταφορική παραλληλίζονται εντελώς διαφορετικοί όροι.

Στα σχόλια χρησιμοποιούνται εκτεταμένες παρομοιώσεις που επιβεβαιώνουν την αναλογία. Στον εντοπισμό της συγκεκριμένης μεθόδου ανάπτυξης μπορούν να βοηθήσουν οι λέξεις: σαν, όπως, έτσι κ.ά.

Παράδειγμα

«Πόσες φορές δε θ' ακούσετε να παρομοιάζουν το σήκωμα μερικών ανθρώπων χωρίς αξία – χωρίς αληθινά φτερά, χωρίς εσωτερική δύναμη– με το πέταγμα ενός κουρελόχαρτου, που ένα ευνοϊκό αεράκι μπόρεσε να το ανεβάσει για λίγες στιγμές μεσούρανα μες στο φως και τη δόξα ενός ηλιοβασιλέματος. Αλλά όπως, μόλις πάψει να φυσά το αγεράκι, το κουρελόχαρτο πέφτει στον τζίγκο, στο δρόμο, στη σκόνη, στη λάσπη, έτσι πέφτει κι ο ψευτοανεβασμένος άνθρωπος μόλις του λείψει η εξωτερική δύναμη, η προστασία που τον σήκωσε απ' τα χαμηλά. Κι όπως μας γελά το κουρελόχαρτο πως είναι ένα ζωντανό κι άσπρο πουλί, με μακριές δυνατές φτερούγες, έτσι μας γελά, όταν βρίσκεται στο ύψος του, κι ο ανάξιος άνθρωπος πως κάτι είναι. Ύστερα, με το άδοξο πέσιμό του βλέπουμε πως δεν ήταν τίποτα και πως τόσο καιρό μας γελούσε...».

(Γρ. Ξενόπουλου, «Αθηναϊκές επιστολές», στο βιβλίο του Χρ. Τσολάκη, «Από το λόγο στη συνείδηση του λόγου»)

8. Ανάπτυξη με συνδυασμό μεθόδων

Η παράγραφος δεν αναπτύσσεται πάντοτε με έναν από τους προηγούμενους τρόπους. Συχνότερα χρησιμοποιούνται περισσότερες από μία μέθοδοι. Στην περίπτωση αυτή η ανάπτυξη περιλαμβάνει συνδυασμό μεθόδων. Οι συγκεκριμένοι τρόποι ανάπτυξης εντοπίζονται με την επισήμανση των αντίστοιχων χωρίων/λέξεων - φράσεων.

Για παράδειγμα, η επόμενη παράγραφος αναπτύσσεται με **ορισμό** (στη θεματική περίοδο) και **παραδείγματα** (στα σχόλια). Στη διαπίστωση αυτή συμβάλλουν και οι λέξεις «ορίζεται» και «παραδείγματα».

Παράδειγμα

«Ας δεχθούμε ακόμη ότι η τεχνολογία **ορίζεται** ως το σύνολο των μεθόδων, τις οποίες οι άνθρωποι χρησιμοποιούν, για να πετύχουν τους σκοπούς τους και να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους. Το μαχαίρι με το οποίο κόβουμε το ψωμί, το τηλέφωνο με το οποίο επικοινωνούμε εξ αποστάσεως, το ηλεκτρικό φως με το οποίο φωτίζουμε το θέατρο, το πιεστήριο με το οποίο τυπώνουμε τα βιβλία, ο ηλεκτρονικός υπολογιστής με τον οποίο κάνουμε αριθμητικές πράξεις και το όπλο με το οποίο σκοτώνουμε, είναι **παραδείγματα** των στοιχείων της τεχνολογίας».

(Θ. Λιανός)

Το επόμενο παράδειγμα προέρχεται από τις πανελλαδικές εξετάσεις του 2004. Η παράγραφος αναπτύσσεται με **αιτιολόγηση** και **σύγκριση-αντίθεση**.

Παράδειγμα

«Αξιοπρόσεκτη η παρατήρηση. Δεν αληθεύει, όμως, στη δική μας εποχή. Γιατί σήμερα και τα παιδιά είναι πολύ διαφορετικά από άλλοτε και ο αέρας, το “κλίμα” του σχολείου έχει αλλάξει (**αιτιολόγηση**). Παλαιότερα ο μαθητής περίμενε να φωτιστεί αποκλειστικά και μόνο από το δάσκαλό του. Σήμερα οι πηγές των πληροφοριών έχουν πολλαπλασιαστεί σε βαθμό εκπληκτικό και οι κρουνοί τους –η εφημερίδα, το περιοδικό, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση– ρέουν μέσα στο σπίτι (**σύγκριση/αντίθεση**). Μπορεί, λοιπόν, ο μαθητής, ανάλογα με τη δύναμη και την όρεξή του, να προμηθεύεται ελεύθερα και απεριόριστα “ειδήσεις” από όλες τις περιοχές της ανθρώπινης περιέργειας: ιστορικές, γεωγραφικές, βιολογικές, ανθρωπολογικές, φυσικής, χημείας, κοσμογραφίας, ηλεκτρολογίας, κάθε λογής τεχνικής».

(Ε. Π. Παπανούτσος, «Η Παιδεία, το μεγάλο μας πρόβλημα»)

Ε. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΥ

Κάθε παράγραφος ως αυτοτελής νοηματική ενότητα πρέπει να διέπεται από εκείνα τα χαρακτηριστικά (αρετές), ώστε να συμβάλλει ως μέρος του όλου στον επιδιωκόμενο σκοπό του εκάστοτε κειμένου.

Τα χαρακτηριστικά/αρετές σύμφωνα με τα οποία αξιολογείται η παράγραφος είναι:

1.	ΕΝΟΤΗΤΑ	2.	ΑΛΛΗΛΟΥΧΙΑ ΣΥΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΥΝΟΧΗ	3.	ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
----	---------	----	---------------------------------------	----	------------------------

1. Ενότητα

Σε κάθε παράγραφο οι επιμέρους ιδέες πρέπει να αναφέρονται στην κεντρική ιδέα, δηλαδή να συνδέονται νοηματικά, ώστε η παράγραφος να αποτελεί μία αυτοτελή ενότητα.

2. Αλληλουχία - Συνεκτικότητα - Συνοχή

Αλληλουχία: αναφέρεται στη λογική διάταξη των προτάσεων/ιδεών σε μια παράγραφο, ώστε να εξασφαλίζεται η νοηματική ακολουθία. Η διάταξη αυτή μπορεί να είναι παραγωγική (από το γενικό στο ειδικό) ή επαγωγική (από το ειδικό προς το γενικό). Επίσης, η παρουσίαση των ιδεών μπορεί να γίνεται με κριτήρια το χρόνο, το χώρο, το σημαντικό κ.ά.

Συνεκτικότητα: αναφέρεται στην εσωτερική σύνδεση των ιδεών/νοημάτων και επιτυγχάνεται με τη χρήση διαφόρων νοηματικών σχέσεων, όπως: αιτιολόγησης, αιτίου-αιτιατέλεως, σύγκρισης, προϋπόθεσης, ανάλυσης κ.ά.

Συνοχή: αναφέρεται στην εξωτερική σύνδεση των προτάσεων/περιόδων της παραγράφου. Η συνοχή εξασφαλίζεται με τη χρήση διαρθρωτικών/μεταβατικών λέξεων ή φράσεων, που δηλώνουν διάφορες επιρρηματικές σχέσεις και λειτουργούν ως «γέφυρες» ανάμεσα στις περιόδους, την επανάληψη λέξεων, τη χρήση αντωνυμιών, συνωνύμων ή ερωτοαποκρίσεων.

Οι διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις δηλώνουν:

- **χρόνο, χρονική ακολουθία:** αρχικά, έπειτα, αργότερα, στη συνέχεια, ταυτόχρονα, συγχρόνως, πάντοτε, προηγουμένως, νωρίτερα κ.ά.
- **τόπο:** μέσα, έξω, δεξιά, αριστερά, πάνω, κάτω κ.ά.
- **επεξήγηση ή εισαγωγή παραδειγμάτων:** δηλαδή, ειδικότερα, σαφέστερα, για να γίνει πιο σαφές, πιο συγκεκριμένα, με άλλα λόγια, για παράδειγμα, λόγου χάρη κ.ά.
- **αντίθεση, αλλαγή οπτικής γωνίας ή εναντίωση:** από τη μία πλευρά, από την άλλη, αλλά, αλλά όμως, ωστόσο, αντίθετα, βέβαια, αν και, παρά, διαφορετικά κ.ά.
- **διαίρεση, απαρίθμηση επιχειρημάτων ή φυσική συνοχή:** στην πρώτη περίπτωση, στη δεύτερη περίπτωση, αφενός, αφετέρου, πρώτο, δεύτερο, τέλος κ.ά.
- **πρόσθεση/συμπλήρωση:** επιπλέον, επιπρόσθετα, εξάλλου, συμπληρωματικά κ.ά.
- **έμφαση:** πράγματι, ιδιαίτερα, προπάντων, ξεχωριστά, αναντίρρητα, είναι ανάγκη να τονιστεί, είναι σημαντικό κ.ά.

- ♦ αναλογία/ομοιότητα: ομοίως, όπως, έτσι, ανάλογα κ.ά.
- ♦ αιτιολόγηση: γιατί, διότι, αφού, επειδή, καθώς, εφόσον, καθώς, γι' αυτό το λόγο κ.ά.
- ♦ συμπέρασμα/αποτέλεσμα ή αιτιότητα (αίτιο - αποτέλεσμα): επομένως, συμπερασματικά, συνοψίζοντας, από τα προηγούμενα τεκμαίρεται/συνάγεται, καταλήγουμε λοιπόν, είναι φανερό από τα παραπάνω, το γεγονός αυτό έχει σαν αποτέλεσμα/συνέπεια, απόρροια των παραπάνω, ολοκληρώνοντας, συνεπώς κ.ά.
- ♦ προϋπόθεση ή όρο: αν, εκτός αν, με τον όρο, με την προϋπόθεση κ.ά.

3. Πληρότητα ανάπτυξης

Η πληρότητα ανάπτυξης μιας παραγράφου εξασφαλίζεται με την παράθεση επαρκών αποδεικτικών λεπτομερειών, ώστε αυτή να αποτελεί μια ολοκληρωμένη ενότητα και η βασική ιδέα, που βρίσκεται συνήθως στη θεματική της περίοδο, να στηρίζεται σε ειδικές αναφορές ή αιτιολογήσεις.

Από τη θεωρία στην πράξη

ΑΣΚΗΣΗ 9η

Να εντοπίσετε τα δομικά μέρη και τους τρόπους ανάπτυξης των παρακάτω παραγράφων.

- A. «Τεράστιο χάσμα χωρίζει τον άνθρωπο που αντιμετωπίζει αισιόδοξα τη ζωή από τον απαισιόδοξο. Ο πρώτος βλέπει τα πράγματα από τη θετική τους πλευρά. Και αν ακόμη συναντήσει δυσκολίες ή προβλήματα, δε θα πανικοβληθεί, δε θα πιστέψει ότι όλα είναι “μαύρα και άραχνα” και ότι δεν υπάρχει διέξοδος. Χωρίς να υποτιμά τις απώλειες, τα μελανά στοιχεία μιας κατάστασης, πιστεύει ότι τα πράγματα θα γίνουν καλύτερα, για αυτό και δεν καταθέτει τα όπλα. Ο απαισιόδοξος λειτουργεί εντελώς διαφορετικά. Μένει στις αρνητικές πλευρές μιας κατάστασης και στις πιο αδιέξοδες πτυχές του προβλήματος. Ακόμη και καθημερινά προβλήματα ρουτίνας, που αργά ή γρήγορα θα βρουν το δρόμο τους, αυτός τα υπερεκτιμά και προβληματίζεται τόσο, ώστε να χαλά η διάθεσή του. Πρόκειται για δύο ανθρώπινους τύπους τόσο διαφορετικούς, ώστε το ίδιο πράγμα ο ένας να το βλέπει με τα πιο μελανά και η άλλες με τα πιο ρόδινα χρώματα».

 (Ε. Π. Παπανούτσος)

ΔΟΜΙΚΑ ΜΕΡΗ

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- B. «Η σταθερά ανερχόμενη ανεργία και η εντεινόμενη πόλωση μεταξύ πλουσίων και φτωχών μετατρέπουν μερικούς τόπους σε εστίες κοινωνικών παριών, παρανόμων και πολιτών τρίτης κατηγορίας. Για πολλούς η ανεργία είναι άρρηκτα δεμένη με την εγκληματικότητα. Λόγω της ανισότητας στην οικονομική ανάπτυξη, τα ρεύματα των οικονομικών μεταναστών παραλύουν από φόβο τις συντηρητικές δυνάμεις, τις κάνουν να στρέφονται ακόμη πιο δεξιά, αναπτύσσοντας την αίσθηση της ξενοφοβίας και της ανθρωποφοβίας και, καθώς η Τρίτη Βιομηχανική Επανάσταση εξαπλώνεται σε όλους τους τομείς της οικονομίας, είναι γεγονός ότι τόσο η βία όσο και η εγκληματικότητα θα αυξάνονται με ταχύτατους ρυθμούς».

 (Από τον ημερήσιο Τύπο)

ΔΟΜΙΚΑ ΜΕΡΗ

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- Γ. «Ως reality shows προσδιορίζονται οι εκπομπές που στηρίζονται σε μια ατομική αφήγηση κατά προτίμηση “δυστυχισμένης” ζωής και οι οποίες αποτελούν ένα σύμπτωμα ή και ένα λογικό επακόλουθο τηλεοπτικών και κοινωνικών συνθηκών. Οι εκπομπές αυτές συνδέονται με βασικές αλλαγές της εποχής μας, που έχουν επέλθει στο τηλεοπτικό τοπίο από το '80 κι έπειτα –εισβολή της ιδιωτικής τηλεόρασης και σκληρός ανταγωνισμός ανάμεσα στα κανάλια, κατίσχυση του καταναγκασμού της ακροαματικότητας και ακραία επιδίωξη της υψηλής τηλεθέασης, εξάπλωση του νόμου της αγοράς– και είναι απότοκες ευρύτερων κοινωνικοπολιτισμικών αλλαγών: υποβάθμιση της πολιτικής, κρίση του κράτους πρόνοιας, ιδεολογία ενός συνεχώς εντεινόμενου ατομικισμού».

 (Φωτεινή Τσαλίκουλου, ΤΟ ΒΗΜΑ)

ΔΟΜΙΚΑ ΜΕΡΗ

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- Δ. «Χαρακτηρολογικά οι άνθρωποι μπορούν να μοιραστούν σε δύο κατηγορίες: στους “ανθρώπους του ναι” και τους “ανθρώπους του όχι”. Οι πρώτοι, όταν προκαλούνται να εκδηλωθούν, αυθόρμητα συμπεριφέρονται θετικά, έστω και αν αργότερα, αν καλοσκεφτούν και ζυγίσουν πιο ψυχραιμα τα δεδομένα, νικηθούν από τις αμφιβολίες (τις θεωρητικές) ή τις δυσκολίες (τις πρακτικές) και αναθεωρήσουν την αρχική τους τοποθέτηση. Το “ναι” έρχεται εύκολα και τις περισσότερες φορές στο στόμα τους. Αντίθετα οι άνθρωποι της άλλης κατηγορίας αρχίζουν πάντα με το “όχι”, η άρνηση είναι κατά κανόνα η πρώτη αντίδρασή τους, ακόμη και όταν έπειτα από ψυχραιμότερη κρίση και επιγενέστερη συμπάθεια φανούν υποχωρητικοί. Αυτοί ξεκινούν αρνητικά. Νομίζει κανείς ότι, στην κάθε περίπτωση, έχει να κάμει με ένα εντελώς διαφορετικό ψυχικό κλίμα. Εκεί αιθρία, ανοιχτός ορίζοντας, κάτι το μαλακό και λείο. Εδώ συννεφιά, κλεισούρα, κάτι το σκληρό και τραχύ».

 (Ε. Π. Παπανούτσος)

ΔΟΜΙΚΑ ΜΕΡΗ

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ε. «Στην έκθεση της Διεθνούς Επιτροπής της UNESCO για την εκπαίδευση στον 21ο αιώνα τονίζεται ότι η διά βίου εκπαίδευση πρέπει να στηρίζεται στους παρακάτω τέσσερις πυλώνες, που αποτελούν διαφορετικά είδη μάθησης: 1. Μαθαίνω πώς να αποκτώ τη γνώση, συνδυάζοντας ικανοποιητικά μια ευρύτατη γενική παιδεία με τη δυνατότητα εμβάθυνσης σε ορισμένα θέματα. 2. Μαθαίνω να ενεργώ με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποκτώ όχι μόνο επαγγελματική κατάρτιση αλλά και γενικότερα τη δυνατότητα να αντιμετωπίζω διάφορες καταστάσεις και να εργάζομαι αρμονικά σε ομάδες. 3. Μαθαίνω να συμβιώνω κατανοώντας τους άλλους και έχοντας επίγνωση των κοινωνικών αλληλεξαρτήσεων –συμβάλλοντας στην πραγματοποίηση κοινών δράσεων και στη διευθέτηση των συγκρούσεων–, με σεβασμό στις αξίες του πλουραλισμού, της αμοιβαίας κατανόησης και της ειρήνης. 4. Μαθαίνω να ζω με τέτοιο τρόπο, ώστε να αναπτύσσω την προσωπικότητά μου και να μπορώ να ενεργώ με μεγαλύτερη αυτονομία και περισσότερη κρίση και προσωπική υπευθυνότητα. Για το λόγο αυτό η εκπαίδευση δεν πρέπει να παραμελεί την ανάπτυξη των ατομικών δυνατοτήτων, τη μνήμη, τη λογική κρίση, την αίσθηση του ωραίου, τις φυσικές ικανότητες του ατόμου και τη δεξιότητα της επικοινωνίας, με παράλληλη ευαισθησία στη χρήση της μητρικής γλώσσας».

(Απόσπασμα από το κείμενο των πανελλαδικών εξετάσεων Γ' Λυκείου, 2000)

ΔΟΜΙΚΑ ΜΕΡΗ

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΣΤ. «Η ανάπτυξη του ανθρώπου μοιάζει με την ανάπτυξη του φυτού. Το σπέρμα δίνει στο φυτό τη δυνατότητα να φυτρώσει και να αναπτυχθεί σύμφωνα με το είδος του. Παρέχει δυνατότητες και προσδιορίζει την πορεία και τη μορφή της ανάπτυξης. Αν όμως το περιβάλλον δεν είναι ευνοϊκό, η ανάπτυξη του φυτού δε θα συντελεστεί. Αν σε περίοδο ξηρασίας το φυτό δεν ποτιστεί, θα ξεραθεί· αν κατά την ανάπτυξη ο κορμός του αφεθεί στους ανέμους, θα κινδυνεύσει να σπάσει ή να στραβώσει· αν δεν προφυλαχτεί, είναι επόμενο να το φάνε τα ζώα. Όπως η ανάπτυξη του καθορίζεται από το σπέρμα κι εξαρτάται από τη γη και το περιβάλλον του, έτσι και η ανάπτυξη της προσωπικότητάς του προσδιορίζεται από τις έμφυτες δυνατότητες του ανθρώπου και εξαρτάται από το κοινωνικό περιβάλλον, από την οικογένεια, το σχολείο, τους φίλους, τα έντυπα και τα θεάματα, την πολιτιστική ατμόσφαιρα».

(Δημήτρης Σακκάς)

ΔΟΜΙΚΑ ΜΕΡΗ

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- Ζ. «Δεν είναι, λοιπόν, δυνατό να απαλλαγεί από τον καταλογισμό των πράξεών του ο εγκληματίας πολέμου και ο βασανιστής συνανθρώπων του με τον ισχυρισμό ότι αυτός απλώς εξετέλεσε το καθήκον του, υπακούοντας (σύμφωνα με τον όρκο του) σε ρητές διαταγές των φορέων της εξουσίας. Γιατί, εφόσον ο ίδιος αναγνώρισε στους ταγούς του το δικαίωμα να προστάζουν οτιδήποτε θεωρούν χρήσιμο για την πραγματοποίηση ενός σκοπού που τον ξέρει ή τον εικάζει, εφόσον ακόμη έδειξε ανεπιφύλακτη εμπιστοσύνη στις επιδιώξεις και στις θελήσεις τους και όχι μόνο ανέχτηκε την ταπείνωση αυτής της δουλείας, αλλά βρήκε και άνετο το ζυγό της (δέχτηκε παντοειδείς εὐνοίες, χάρηκε πλούτη και τιμές), έχει συναποφασίσει τα εγκλήματα που διαπράχτηκαν και επομένως είναι συνυπεύθυνος με εκείνους που τα πρόσταξαν».

(Ε. Π. Παπανούτσος)

ΔΟΜΙΚΑ ΜΕΡΗ

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- Η. «Ο λαϊκισμός εννοιολογεί το λαό σαν μια ουσία, σαν μια διαχρονική οντότητα που παραμένει η ίδια “διά μέσου των αιώνων”. Αυτή η οντότητα είναι από τη φύση της καλή και πολιτισμικά ανώτερη. Η βούλησή της, όταν γίνεται σεβαστή, οδηγεί το έθνος στη σωτηρία, στην ευημερία και στην απaráμιλλη δόξα. Με άλλα λόγια, ο λαός σαν μια αμετάβλητη και εγγενώς καλή/σοφή ύπαρξη δεν κάνει ποτέ λάθη. Τα λάθη γίνονται, όταν οι πολιτικές ηγεσίες, που υποτίθεται πως τον αντιπροσωπεύουν, μετατρέπονται σε “κατεστημένα” που αγνοούν τη γνήσια λαϊκή βούληση».

(Ν. Μουζέλης, ΤΟ ΒΗΜΑ)

ΔΟΜΙΚΑ ΜΕΡΗ

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- Θ. «Η Ενωμένη Ευρώπη είναι μια πραγματικότητα και αυτό διαφαίνεται στην καθημερινή μας ζωή. Τα δικαιώματα, που έχουμε ως Ευρωπαίοι πολίτες, καθιστούν τη ζωή μας πιο εύκολη. Με τη χρήση του κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος, την απλή επίδειξη ταυτότητας, για να μεταβούμε σε μια άλλη χώρα, με τα μειωμένα δίδα-

κτρα σπουδών που καταβάλλουμε, τα τόσα προγράμματα ανταλλαγής μαθητών στη σχολική ζωή (όπως π.χ. το πρόγραμμα "Σωκράτης"), συνειδητοποιούμε ότι η ευρωπαϊκή οικογένεια είναι μια πραγματικότητα. Η Ευρώπη, λοιπόν, έπαψε να είναι όραμα και μετατρέπεται σε τρόπο ζωής».

(Από τον ημερήσιο Τύπο)

ΔΟΜΙΚΑ ΜΕΡΗ

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- I. «Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση, η τηλεργασία μπορεί να οριστεί ως η μορφή εργασίας που εκτελείται από ένα άτομο κυρίως ή σε ένα σημαντικό μέρος της, σε τοποθεσίες εκτός του παραδοσιακού εργασιακού χώρου, για έναν εργοδότη ή πελάτη, και η οποία περιλαμβάνει τη χρήση των τηλεπικοινωνιών και προηγμένων τεχνολογιών πληροφόρησης ως ένα ουσιαστικό και κεντρικό χαρακτηριστικό της εργασίας. Οι δύο βασικοί τρόποι τηλεργασίας είναι είτε κάποιος να είναι υπάλληλος σε έναν εργοδότη είτε ελεύθερος επαγγελματίας. Στην πρώτη περίπτωση, ο εργαζόμενος είναι μόνιμα συνδεδεμένος με το δίκτυο των εργοδοτών, η εργασιακή του ζωή είναι πολύ περισσότερο ελεγχόμενη μέσω της τεχνολογίας και έχει πολύ λιγότερη ευελιξία ως προς τον τρόπο που θα οργανώσει τον εργάσιμο χρόνο του. Στη δεύτερη περίπτωση, ο εργαζόμενος είναι πολύ περισσότερο ελεύθερος να καθορίσει το ρυθμό εργασίας του εκτελώντας την εργασία του στον προσωπικό του υπολογιστή και συνδεδεμένος μόνο, όταν είναι απαραίτητο, με το δίκτυο της επιχείρησης».

(Απόσπασμα από το κείμενο των πανελλαδικών εξετάσεων Β' Λυκείου, 2000)

ΔΟΜΙΚΑ ΜΕΡΗ

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ι. ΜΟΡΦΟΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Α. ΡΗΜΑΤΙΚΑ Ή ΟΝΟΜΑΤΙΚΑ ΣΥΝΟΛΑ

Ρηματικά σύνολα → συγκεκριμένο

Ονοματικά σύνολα → πυκνότητα λόγου, γενικό και αφηρημένο

Β. ΡΗΜΑΤΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

- α' ενικό πρόσωπο: προσωπικός εξομολογητικός τόνος, αμεσότητα, οικειότητα.
- β' ενικό πρόσωπο: αμεσότητα, οικειότητα - παραινετικό/διδασκτικό ύφος.
- γ' ενικό πρόσωπο: αντικειμενικότητα, παρουσίαση μιας ιδέας/άποψης ως γενικά αποδεκτή.
- α' πληθυντικό πρόσωπο: αμεσότητα, συλλογικότητα (κοινή οπτική γωνία πομπού και δέκτη).
- β' πληθυντικό πρόσωπο: παραίνεση, αμεσότητα, οικειότητα πομπού - δέκτη.
- γ' πληθυντικό πρόσωπο: αντικειμενικότητα, γενικά αποδεκτές απόψεις.

Γ. ΡΗΜΑΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Οι ρηματικοί χρόνοι δηλώνουν κάτι που γίνεται/έγινε/θα γίνει στο παρόν, παρελθόν ή μέλλον:

- Ενεστώτας: παρόν εξακολουθητικά, επανάληψη.
- Παρατατικός: παρελθόν εξακολουθητικά ή με επανάληψη.
- Στιγμιαίος Μέλλοντας: μέλλον χωρίς συνέχεια ή επανάληψη.
- Εξακολουθητικός Μέλλοντας: μέλλον με αδιάκοπη συνέχεια ή επανάληψη.
- Αόριστος: παρελθόν είτε διήρκεσε πολύ είτε λίγο.
- Παρακείμενος: παρελθόν και παραμένει συντελεσμένο στο παρόν.
- Υπερσυντέλικος: παρελθόν και τελείωσε, πριν γίνει κάτι άλλο.
- Συντελεσμένος Μέλλοντας: μέλλον και θα έχει τελειώσει, πριν γίνει κάτι άλλο.

Δ. ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ

Οι ρηματικές εγκλίσεις φανερώνουν:

- Οριστική: βέβαιο, πραγματικό, δυνατό/πιθανό.
- Υποτακτική: επιθυμία, ενδεχόμενο, προτροπή, απορία, προσταγή (ας, να, για να, όταν, αν, πριν, μόλις, μη/μην).
- Προστακτική: προσταγή, προτροπή, απαγόρευση, ευχή.

Ε. Η ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

- Παρατακτική σύνδεση: συνδέει ισοδύναμες προτάσεις, κύριες ή δευτερεύουσες όμοιες.
Σύνδεσμοι: συμπλεκτικοί, αντιθετικοί, διαζευκτικοί, συμπερασματικοί και επεξηγηματικοί.
- Υποτακτική σύνδεση: συνδέει ανόμοιες προτάσεις, κύριες με δευτερεύουσες ή δευτερεύουσες όχι όμοιες.

Σύνδεσμοι: ειδικοί, χρονικοί, αιτιολογικοί, υποθετικοί, εναντιωματικοί, τελικοί, αποτελεσματικοί και διστακτικοί.

Αναφορικές προτάσεις

Αναφέρονται σε κύριο ή δευτερεύοντα όρο μιας άλλης πρότασης.

- Αναφορικές ονοματικές: λειτουργούν ως ονοματικοί προσδιορισμοί (υποκείμενο, αντικείμενο, επεξήγηση κ.ά.), εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες.
- Αναφορικές επιρρηματικές: προσδιορίζουν επιρρηματικό προσδιορισμό/εισάγονται με αναφορικά επιρρήματα.
- Αναφορικές προσδιοριστικές: αναφέρονται σε ονοματικό όρο μιας άλλης πρότασης και αποτελούν αναγκαίο προσδιορισμό.
- Αναφορικές παραθετικές: αναφέρονται σε ονοματικό όρο μιας άλλης πρότασης και δεν αποτελούν αναγκαίο συμπλήρωμα του λόγου. Χωρίζονται με κόμμα (,).

Ζ. ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΘΗΤΙΚΗ ΣΥΝΤΑΞΗ

Ενεργητική σύνταξη → τονίζεται το υποκείμενο μιας ενέργειας.

Παθητική σύνταξη → τονίζεται το γεγονός/αποτέλεσμα της ενέργειας.

• Μετατροπή ενεργητικής σε παθητική σύνταξη

Υποκείμενο → ποιητικό αίτιο

Αντικείμενο → υποκείμενο.

• Μετατροπή παθητικής σε ενεργητική σύνταξη

Υποκείμενο → αντικείμενο

Ποιητικό αίτιο → υποκείμενο.

Η. ΕΥΘΥΣ ΚΑΙ ΠΛΑΓΙΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ευθύς λόγος

Απόδοση των λόγων κάποιου από τον ίδιο.

Πλάγιος λόγος

Απόδοση των λόγων κάποιου από άλλο/ τρίτο πρόσωπο.

[Εξάρτηση από λεκτικό, αισθητικό, γνωστικό, προτρεπτικό, κελευστικό ή ερωτηματικό ρήμα].

Μετατροπή ευθύ λόγου σε πλάγιο

- Κύριες προτάσεις κρίσεως → ειδικές.
- Κύριες προτάσεις επιθυμίας → βουλευτικές.
- Ευθείες ερωτήσεις → πλάγιες ερωτηματικές.

Θ. ΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΣΥΤΕΛΕΣΗΣ

1. Τελεία [.] : τίθεται στο τέλος μιας φράσης με ολοκληρωμένο νόημα.
2. Άνω τελεία [·] : διακρίνει προτάσεις που συνδέονται με σχέση επεξήγησης, συμπλήρωσης ή αντίθεσης.
3. Κόμμα [,] : συνδέει ασύνδετες λέξεις και προτάσεις, χρησιμοποιείται πριν και μετά την κλητική προσφώνηση και τις δευτερεύουσες προτάσεις (εκτός από τις ειδικές, πλάγιες ερωτηματικές, ενδοιαστικές και βουλευτικές).
4. Ερωτηματικό [?] : δηλώνει προβληματισμό, απορία.
5. Θαυμαστικό [!] : τίθεται μετά από επιφωνήματα και φράσεις έκπληξης, θαυμασμού, χαράς.

6. Διπλή τελεία [:]: σημειώνεται πριν από φράσεις αυτούσιες, ρήσεις, γνωμικά, παροιμίες, απαρίθμηση ή όταν παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα μιας πράξης.
7. Παρένθεση [()]: εμπεριέχει λέξη ή φράση που επεξηγεί ή συμπληρώνει τα γραφόμενα.
8. Αποσιωπητικά [...]: φανερώνουν έκφραση ανησυχίας, αμφισβήτησης, ειρωνείας ή έκφραση που δεν ολοκληρώθηκε, εξαιτίας διακοπής ή ιδιαίτερης συγκίνησης.
9. Παύλα [—]: χρησιμοποιείται στο διάλογο (αλλαγή του προσώπου που μιλάει).
10. Διπλή παύλα [— —]: εμπεριέχει φράση ή πρόταση που επεξηγεί ή συμπληρώνει τα γραφόμενα.
11. Εισαγωγικά [« »]: χρησιμοποιείται για επανάληψη αυτούσιων λόγων, ειρωνική/απαξιωτική αναφορά, μεταφορική χρήση έννοιας.
12. Κάθετη γραμμή [/]: τίθεται ανάμεσα σε συνώνυμες λέξεις.

Γ. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΜΙΚΡΩΝ Ή ΜΑΚΡΩΝ ΠΕΡΙΟΔΩΝ ΛΟΓΟΥ

Μικρές περίοδοι: λόγος απλός, κατανόηση νοημάτων, έμφαση και ζωντάνια.

Μακρές περίοδοι: πολύπλοκη οργάνωση και ευχέρεια στη χρήση της γλώσσας, διασάφηση της σχέσης των εννοιών, σύνθετο ύφος.

Κ. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ/ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

- Συνώνυμα** → (σχεδόν) ίδια σημασία.
- Αντώνυμα** → (σχεδόν) αντίθετη σημασία.
- Ταυτόσημα** → ίδια ακριβώς σημασία.
- Ομόρριζα** → όμοια ρίζα.
- Παράγωγα** → θέμα άλλης λέξης + κατάληξη.
- Ομώνυμα** → ομόηχες λέξεις με διαφορετική σημασία και ορθογραφία.
- Παρώνυμα** → λέξεις που μοιάζουν ως προς το γραμματικό τύπο, τον τονισμό ή την προφορά, αλλά έχουν διαφορετική σημασία.

Α. ΡΗΜΑΤΙΚΑ Ή ΟΝΟΜΑΤΙΚΑ ΣΥΝΟΛΑ

Τα ρηματικά σύνολα στο κείμενο προσδιορίζουν κάτι συγκεκριμένο. Π.χ. επιλύω το πρόβλημα...

Τα ονοματικά σύνολα προσδίδουν πυκνότητα στο κείμενο και προσδιορίζουν κάτι γενικό και αφηρημένο. Π.χ. επίλυση προβλήματος...

Β. ΡΗΜΑΤΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

Το είδος και το ύφος ενός κειμένου προσδιορίζονται από το ρηματικό πρόσωπο που χρησιμοποιείται. Συγκεκριμένα:

- ♦ α' ενικό πρόσωπο: προσδίδει στην έκφραση προσωπικό/εξομολογητικό τόνο, στο ύφος του κειμένου αμεσότητα και δημιουργεί οικεία σχέση με τον αναγνώστη.
- ♦ β' ενικό πρόσωπο: προσδίδει στο λόγο αμεσότητα, οικειότητα/παραινετικό τόνο.
- ♦ γ' ενικό πρόσωπο: ο συγγραφέας παρουσιάζει τις απόψεις του ως αντικειμενικές και γενικά αποδεκτές, αφού εμφανίζεται να καταγράφει την πραγματικότητα ως αποστασιοποιημένος παρατηρητής.
- ♦ α' πληθυντικό πρόσωπο: προσδίδει στην έκφραση αμεσότητα, αφού ο συγγραφέας και ο αναγνώστης (πομπός/δέκτης) εμφανίζουν κοινή οπτική γωνία, δημιουργώντας την αίσθηση της συλλογικότητας/συμμετοχής.
- ♦ β' πληθυντικό πρόσωπο: υποδηλώνει παραίνεση και ενισχύει την αμεσότητα και την οικειότητα στη σχέση πομπού και δέκτη.
- ♦ γ' πληθυντικό πρόσωπο: προσδίδει αντικειμενικότητα στις απόψεις/ιδέες του συγγραφέα, αφού παρουσιάζονται ως γενικά αποδεκτές.

Γ. ΡΗΜΑΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Η ζωντάνια, η παραστατικότητα και η πειστικότητα του λόγου σε ένα κείμενο εξαρτώνται και από το ρηματικό χρόνο που χρησιμοποιείται. Οι ρηματικοί χρόνοι φανερώνουν αφενός τη χρονική βαθμίδα (παρελθόν, παρόν, μέλλον) και αφετέρου τον τρόπο ενέργειας, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο γίνεται αυτό που δηλώνει το ρήμα (εξακολουθητικά, στιγμιαία, συντελεσμένα). Συγκεκριμένα:

- ♦ Ο ενεστώτας χρησιμοποιείται:
 - για να δηλώσει κάτι που γίνεται στο παρόν εξακολουθητικά.
 - για να δηλώσει κάτι που επαναλαμβάνεται.

- για να προσδώσει παραστατικότητα στο λόγο (ιστορικός ενεστώτας αντί αορίστου).
- ♦ Ο παρατατικός φανερώνει πως κάτι γινόταν στο παρελθόν εξακολουθητικά ή με επανάληψη.
- ♦ Ο στιγμιαίος μέλλοντας δηλώνει ότι κάτι θα γίνει στο μέλλον χωρίς συνέχεια ή επανάληψη.
- ♦ Ο εξακολουθητικός μέλλοντας δηλώνει ότι κάτι θα γίνεται στο μέλλον με αδιάκοπη συνέχεια ή με επανάληψη.
- ♦ Ο αόριστος διευκρινίζει ότι κάτι έγινε στο παρελθόν, ανεξάρτητα αν διήρκεσε πολύ ή λίγο.
- ♦ Ο παρακείμενος φανερώνει ότι κάτι έχει γίνει στο παρελθόν και παραμένει συντελεσμένο τη στιγμή που μιλάμε.
- ♦ Ο υπερσυντέλικος δηλώνει ότι κάτι έγινε στο παρελθόν και τελείωσε, πριν γίνει κάτι άλλο.
- ♦ Ο συντελεσμένος μέλλοντας φανερώνει ότι κάτι θα έχει τελειώσει/ολοκληρωθεί στο μέλλον, πριν γίνει κάτι άλλο.

Δ. ΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ

Το ύφος ενός κειμένου εξαρτάται και από τις ρηματικές εγκλίσεις που χρησιμοποιούνται. Συγκεκριμένα:

- ♦ Η οριστική δηλώνει κάτι το βέβαιο και πραγματικό ή κάτι που είναι δυνατό/πιθανό να συμβεί.
- ♦ Η υποτακτική φανερώνει επιθυμία ή κάτι που ενδέχεται να γίνει αλλά και προτροπή, απορία ή προσταγή. Σχηματίζεται βάζοντας πριν από το ρήμα ένα από τα μόρια *ας, να ή έναν* από τους συνδέσμους *για να, όταν, αν, πριν, μόλις* ή το απαγορευτικό *μη/μην*.
- ♦ Η προστακτική φανερώνει προσταγή, προτροπή, απαγόρευση ή ευχή.

Ε. ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

Οι προτάσεις, ανάλογα με τον τρόπο που συνδέονται, παρατακτικά ή υποτακτικά, προσδιορίζουν το λόγο ενός κειμένου, δηλαδή αν είναι απλός και λιτός ή σύνθετος και πυκνός. Ειδικότερα:

α. Παρατακτική σύνδεση: καθιστά το λόγο απλό, λιτό και άμεσο, δίχως επεξηγήσεις/αιτιολογήσεις. Συνδέει ισοδύναμες προτάσεις, κύριες ή όμοιες δευτερεύουσες με τη χρήση παρατακτικών συνδέσμων. Οι παρατακτικοί σύνδεσμοι είναι:

1. Συμπλεκτικοί: και (κι), ούτε, μήτε, ουδέ, μηδέ.
2. Διαζευκτικοί/διαχωριστικοί: ή, είτε.

3. Αντιθετικοί: αλλά, μα, όμως, ωστόσο, μόνο, παρά, μολαταύτα, εξάλλου, (οι αντιθετικοί σύνδεσμοι ενώ, αν και, μολονότι χρησιμοποιούνται κανονικά στην υποτακτική σύνδεση).
 4. Συμπερασματικοί: λοιπόν, ώστε, άρα, επομένως.
 5. Επεξηγηματικοί: δηλαδή.
- β. Υποτακτική σύνδεση: καθιστά το λόγο πυκνό, σύνθετο. Δηλώνει ικανότητα στην έκφραση και ενισχύει την παραστατικότητα και πειστικότητα του λόγου. Συνδέει προτάσεις ανόμοιες, δηλαδή κύριες με δευτερεύουσες ή δευτερεύουσες ανόμοιες με τη χρήση υποτακτικών συνδέσμων. Οι υποτακτικοί σύνδεσμοι είναι:
1. Ειδικοί: πως, ότι, που.
 2. Αιτιολογικοί: γιατί, επειδή, αφού.
 3. Χρονικοί: όταν, σαν, ενώ, καθώς, αφού, αφότου, πριν, μόλις, προτού, ώσπου, ωσότου, όποτε, όσο που, άμα.
 4. Υποθετικοί: αν, εάν (και οι χρονικοί σύνδεσμοι σαν, άμα με σημασία υποθετικού συνδέσμου).
 5. Εναντιωματικοί: αν και, ενώ, μολονότι.
 6. Τελικοί: για να, να.
 7. Αποτελεσματικοί: ώστε (να), που.
 8. Διστακτικοί: μη(ν), μήπως.

Αναφορικές προτάσεις

Μια ιδιαίτερη κατηγορία δευτερευουσών προτάσεων, που η χρήση τους είναι πολύ συχνή στο λόγο, αποτελούν οι αναφορικές προτάσεις. Αναφέρονται σε έναν όρο – κύριο ή δευτερεύοντα – μιας άλλης πρότασης.

Οι αναφορικές προτάσεις με κριτήριο τη συντακτική λειτουργία τους διακρίνονται σε:

1. Αναφορικές ονοματικές: επέχουν τη θέση ονοματικού προσδιορισμού (υποκειμένου, αντικειμένου, παράθεσης, επεξήγησης κ.λπ.) και εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες: ο οποίος, όποιος, οποιοσδήποτε, όσος, που (όταν αναφέρεται σε ονόματα) κ.λπ.
2. Αναφορικές επιρρηματικές: προσδιορίζουν έναν επιρρηματικό προσδιορισμό και εισάγονται με αναφορικά επιρρήματα:
 - ♦ Τοπικά: όπου, οπουδήποτε, που (όταν αναφέρονται σε επιρρηματικό προσδιορισμό).
 - ♦ Χρονικά: όποτε, οποτεδήποτε.
 - ♦ Τροπικά: όπως, καθώς.
 - ♦ Ποσοτικά: όσο, οσοδήποτε.

Παραδείγματα

1. Ο επιστήμονας *ο οποίος έχει ανεπτυγμένο το αίσθημα της ευθύνης* (αναφορική ονοματική πρόταση) προσφέρει με τις ανακαλύψεις του στην ανθρωπότητα.
2. Όπου κι αν γυρίσεις το βλέμμα σου (αναφορική επιρρηματική πρόταση), διαπιστώνεις την αισθητική υποβάθμιση.

Οι αναφορικές προτάσεις διακρίνονται επίσης σε:

1. Αναφορικές προσδιοριστικές: αναφέρονται σε έναν ονοματικό όρο μιας άλλης πρότασης και αποτελούν αναγκαίους προσδιορισμούς της προηγούμενης πρότασης, ώστε να εξασφαλίζεται ένα ολοκληρωμένο νόημα.
2. Αναφορικές παραθετικές ή προσθετικές: αναφέρονται σε έναν ονοματικό όρο μιας άλλης πρότασης, χωρίζονται με κόμμα και δεν αποτελούν απαραίτητο συμπλήρωμα για την ολοκλήρωση του νοήματος.

Παραδείγματα

1. Το μάθημα που μου αρέσει είναι η Ιστορία [αναφορική προσδιοριστική πρόταση, γιατί αποτελεί αναγκαίο προσδιορισμό της λέξης «μάθημα»].
2. Διαβάζω το μάθημα της Ιστορίας, που είναι το αγαπημένο μου (μάθημα) [αναφορική παραθετική ή προσθετική πρόταση, γιατί δεν αποτελεί αναγκαίο συμπλήρωμα του λόγου].

Ζ. ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΘΗΤΙΚΗ ΣΥΝΤΑΞΗ

- Στην ενεργητική σύνταξη τονίζεται το υποκείμενο της ενέργειας που δηλώνει το ρήμα, δηλαδή το πρόσωπο ή το πράγμα που δρα/ενεργεί.
- Στην παθητική σύνταξη τονίζεται το γεγονός/αποτέλεσμα της ενέργειας.

Μετατροπή ενεργητικής σύνταξης σε παθητική και αντίστροφα

- α. Στη μετατροπή της ενεργητικής σύνταξης σε παθητική, το υποκείμενο του ρήματος γίνεται ποιητικό αίτιο και το αντικείμενο του ρήματος γίνεται υποκείμενο.

Παράδειγμα

Ενεργητική σύνταξη	Παθητική σύνταξη
Οι Αθηναίοι (υποκείμενο) νίκησαν τους Σπαρτιάτες (αντικείμενο).	Οι Σπαρτιάτες (υποκείμενο) νικήθηκαν από τους Αθηναίους (ποιητικό αίτιο).

- β. Στη μετατροπή της παθητικής σύνταξης σε ενεργητική, το υποκείμενο του ρήματος γίνεται αντικείμενο και το ποιητικό αίτιο γίνεται υποκείμενο.

Παράδειγμα

Παθητική σύνταξη	Ενεργητική σύνταξη
Η συνειδητοποίηση του κοινωνικού ρόλου του ανθρώπου υπονομεύεται από την ιδιοτέλεια και τον άκρατο καταναλωτισμό.	Η ιδιοτέλεια και ο άκρατος καταναλωτισμός υπονομεύουν τη συνειδητοποίηση του κοινωνικού ρόλου του ανθρώπου.

Η. ΕΥΘΥΣ ΚΑΙ ΠΛΑΓΙΟΣ ΛΟΓΟΣ

Η διατύπωση ενός κειμένου γίνεται είτε σε ευθύ είτε σε πλάγιο λόγο. Συνήθως σε ένα κείμενο υπάρχουν και τα δύο είδη διατύπωσης.

Ευθύς λόγος: απόδοση των λόγων ή των σκέψεων κάποιου από τον ίδιο.

Πλάγιος λόγος: απόδοση των λόγων ή των σκέψεων κάποιου από άλλο πρόσωπο.

Παράδειγμα Ευθύς λόγος: — Θα περάσω στο Πανεπιστήμιο.
Πλάγιος λόγος: Ο Κώστας είπε ότι θα περάσει στο Πανεπιστήμιο.

Στον πλάγιο λόγο οι προτάσεις εξαρτώνται από ένα λεκτικό, αισθητικό, γνωστικό, προτρεπτικό, κελευστικό ή ερωτηματικό ρήμα.

Μετατροπή του ευθύ λόγου σε πλάγιο

Κατά τη μετατροπή του ευθύ λόγου σε πλάγιο μεταβάλλονται:

α. Οι κύριες προτάσεις κρίσεως σε ειδικές προτάσεις.

Παράδειγμα Ευθύς λόγος: — Είμαι πλούσιος (κύρια πρόταση κρίσεως).
Πλάγιος λόγος: Ο Κροίσος είπε ότι είναι πλούσιος (ειδική πρόταση).

β. Οι κύριες προτάσεις επιθυμίας σε βουλητικές προτάσεις.

Παράδειγμα Ευθύς λόγος: — Ανοίξτε τις πύλες (κύρια πρόταση επιθυμίας).
Πλάγιος λόγος: Ο στρατηγός διέταξε να ανοίξουν τις πύλες (βουλητική πρόταση).

γ. Οι ευθείες ερωτήσεις σε πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις.

Παράδειγμα Ευθύς λόγος: — Η αρετή είναι διδακτή; (ευθεία ερωτηματική πρόταση).
Πλάγιος λόγος: Ο Σωκράτης ρώτησε (τον Πρωταγόρα), αν η αρετή είναι διδακτή (πλάγια ερωτηματική πρόταση).

Θ. ΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΣΤΙΞΗΣ

Για την προσέγγιση του νοήματος ενός κειμένου χρησιμοποιούμε τα σημεία της στίξης, τα οποία είναι:

1. Τελεία [.]

Η τελεία σημειώνεται στο τέλος μιας φράσης που έχει ολοκληρωμένο νόημα και υποδεικνύει ότι πρέπει να γίνει διακοπή της φωνής.

2. Άνω τελεία [·]

Η άνω τελεία σημειώνεται, για να δηλώσει μικρότερη διακοπή από την τελεία και μεγαλύτερη από το κόμμα. Συγκεκριμένα τίθεται εντός μιας περιόδου, για να διαχωρίσει προτάσεις που συνδέονται μεταξύ τους με σχέση επεξήγησης, συμπλήρωσης ή αντίθεσης, προσδίδοντας έμφαση στο λόγο.

3. Κόμμα [,]

Το κόμμα αποτελεί το πιο συχνό σημείο στίξης και δηλώνει μια μικρή διακοπή της φωνής.

Χρησιμοποιείται:

- μεταξύ ασύνδετων λέξεων που ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου,
- μεταξύ ασύνδετων όμοιων προτάσεων,
- πριν και μετά την κλητική προσφώνηση,
- πριν και μετά τις δευτερεύουσες προτάσεις, εκτός από τις ειδικές, τις πλάγιες ερωτηματικές, τις ενδοιαστικές (διστακτικές) και τις βουλευτικές.

4. Ερωτηματικό [;]

Το ερωτηματικό αποτελεί σχολιαστικό σημείο στίξης. Με τη χρήση του ο συγγραφέας εκφράζει συνήθως προβληματισμό ή απορία και επιδιώκει να αφυπνίσει, να κινητοποιήσει, να προκαλέσει το ενδιαφέρον του δέκτη και να διεγείρει συναισθήματα, προσδίδοντας στο λόγο έμφαση, ζωντάνια και παραστατικότητα.

5. Θαυμαστικό [!]

Το θαυμαστικό αποτελεί σχολιαστικό σημείο στίξης. Σημειώνεται ύστερα από τα επιφωνήματα και μετά από φράσεις που εκφράζουν έκπληξη, θαυμασμό, χαρά, απορία, καθώς και για να δηλωθεί η υπερβολή.

6. Διπλή τελεία [:]

Η διπλή τελεία σημειώνεται:

- πριν από φράσεις που αποδίδονται αυτούσιες, όπως ειπώθηκαν,
- πριν από ρήσεις, γνωμικά και παροιμίες,
- πριν από απαρίθμηση,
- όταν παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα μιας πράξης, ενός φαινομένου ή ενός προβλήματος.

7. Παρένθεση [()]

Η παρένθεση περιέχει μια λέξη ή μια φράση που επεξηγεί ή συμπληρώνει τα γραφόμενα, προσδίδοντας ένα επιπρόσθετο στοιχείο.

8. Αποσιωπητικά [...]

Τα αποσιωπητικά αποτελούν σχολιαστικό σημείο στίξης.

Τίθενται, για να δηλώσουν:

- ♦ έκφραση ανησυχίας και προβληματισμού, αμφισβήτησης, ειρωνείας και υπαινιγμού,
- ♦ έκφραση που δεν ολοκληρώθηκε από τον πομπό, επειδή διακόπηκε ή επειδή ήταν ιδιαίτερα συγκινημένος.

9. Παύλα [—]

Η παύλα σημειώνεται στο διάλογο, για να δηλώσει την αλλαγή του προσώπου που μιλάει.

10. Διπλή παύλα [— —]

Ανάμεσα σε δύο παύλες εμπεριέχεται μια φράση, η οποία επεξηγεί ή συμπληρώνει τα γραφόμενα και αποτελεί απαραίτητο στοιχείο για την κατανόηση του λόγου.

11. Εισαγωγικά [« »]

Τα εισαγωγικά χρησιμοποιούνται, για να δηλώσουν:

- ♦ επανάληψη αυτούσιων των λόγων άλλων,
- ♦ ειρωνική/απαξιωτική αναφορά σε κάτι,
- ♦ μεταφορική χρήση μιας έννοιας.

12. Κάθετη γραμμή [/]

Η κάθετη γραμμή χρησιμοποιείται συνήθως ανάμεσα σε λέξεις συνώνυμες ή με παραπλήσιο σημασιολογικό περιεχόμενο, προσδίδοντας έμφαση στο λόγο.

Ι. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΜΙΚΡΩΝ Ή ΜΑΚΡΩΝ ΠΕΡΙΟΔΩΝ ΛΟΓΟΥ

Το ύφος ενός κειμένου εξαρτάται και από τη διατύπωση του λόγου σε μικρές ή μακρές περιόδους. Συγκεκριμένα:

- ♦ Η διατύπωση σε μικρές περιόδους διαμορφώνει λόγο απλό, που διευκολύνει την κατανόηση των νοημάτων από το δέκτη και προσδίδει έμφαση και ζωντάνια στο κείμενο.
- ♦ Η διατύπωση σε μακρές περιόδους προϋποθέτει πολύπλοκη οργάνωση και ευχέρεια στη χρήση του λόγου, διασαφηνίζει τις σχέσεις μεταξύ των εννοιών (επεξήγηση, αιτιολόγηση κ.ά.), δημιουργεί σύνθετο ύφος και συντελεί στη γρήγορη και δυναμική εξέλιξη του κειμένου.

Κ. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ. ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Συνώνυμα: λέξεις που έχουν την ίδια περίπου σημασία. Π.χ. ξημερώνει - χαράζει.

Αντώνυμα: λέξεις που έχουν αντίθετη περίπου σημασία. Π.χ. ταχύτητα - βραδύτητα.

Ταυτόσημα: λέξεις που η σημασία τους είναι ακριβώς ίδια. Π.χ. στέγη - σκεπή.

Ομόρριζα: λέξεις που έχουν όμοια ρίζα. Π.χ. γράφω → γραφή.

Παράγωγα: λέξεις που σχηματίζονται από το θέμα άλλης λέξης με την προσθήκη κατάληξης. Π.χ. αρχή → αρχίζω.

Ομώνυμα: ομόηχες λέξεις, αλλά με διαφορετική σημασία και ορθογραφία. Π.χ. κλείνω - κλίνω.

Παρώνυμα: λέξεις που μοιάζουν μεταξύ τους ως προς το γραμματικό τύπο, τον τονισμό ή την προφορά, αλλά έχουν διαφορετική σημασία. Π.χ. είδη - ήδη. Κάποια παρώνυμα διαφέρουν και ως προς τον τονισμό (τονικά παρώνυμα). Π.χ. μόνη - μονή.

Για την αναζήτηση λέξεων που ανήκουν στις παραπάνω κατηγορίες στηρίζομαστε στην ετυμολογία των λέξεων (απλές λέξεις → ρίζα, σύνθετες λέξεις → συνθετικά τους στοιχεία, α' και β' συνθετικό) και στα συμφραζόμενα.

- Σχηματισμός σύνθετης λέξης με βάση τα συνθετικά μέρη μιας άλλης λέξης.

Π.χ. τροποποιώ < τρόπος+ποιώ: δύστροπος, αρτοποιός.

- Σχηματισμός πρότασης από λέξη.

Σύνταξη πρότασης με ολοκληρωμένο νόημα.

Π.χ. δημοκρατία: Συνήθως, μιλώντας για δημοκρατία εννοούμε το πολίτευμα στο οποίο η εξουσία απορρέει και ασκείται από το λαό.

- Επεξήγηση μιας λέξης με περιφραστική μορφή:

Π.χ. κοινωνικοποίηση: η ομαλή ένταξη του ατόμου στο κοινωνικό περιβάλλον.

Διαφοροποιήσεις ως προς τη σημασία των λέξεων

- Ζεύγη λέξεων

Π.χ. άμεσα: χωρίς τη μεσολάβηση προσώπου ή πράγματος, απευθείας.

αμέσως: χωρίς χρονική καθυστέρηση, τώρα.

αδιάκριτα: χωρίς διακριτικότητα.

αδιακρίτως: χωρίς εξαιρέσεις.

απλά: με απλό τρόπο.

απλώς: μόνο.

- Κυριολεκτική ή μεταφορική χρήση μιας λέξης

Π.χ. Οικοδομώ ένα σπίτι/Οικοδομώ μια κοινωνία ισότητας.

II. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

1. ΑΝΑΦΟΡΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ	2. ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ
• Δηλωτική χρήση/κυριολεκτική σημασία των λέξεων. • Απευθύνεται στη λογική του δέκτη. • Σκοπός η πληροφόρηση.	• Συνυποδηλωτική χρήση / μεταφορική σημασία των λέξεων. • Απευθύνεται στο συναίσθημα του δέκτη. • Σκοπός η διέγερση συναισθημάτων.

ΑΝΑΦΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Η απόδοση της σημασίας των λέξεων ενός κειμένου, κυριολεκτική/δήλωση ή μεταφορική/συνυποδήλωση προσδιορίζει τη λειτουργία της γλώσσας. Παραδείγματα:

ΔΗΛΩΣΗ	ΣΥΝΥΠΟΔΗΛΩΣΗ
πικρός καφές	πικρά δάκρυα
ζεστό νερό	ζεστή αγκαλιά
το φως του ήλιου	το φως της γνώσης
οι ρίζες του δέντρου	οι πολιτισμικές ρίζες του έθνους μας

1. ΑΝΑΦΟΡΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

- Ο πομπός χρησιμοποιεί λέξεις ή φράσεις με την κυριολεκτική τους σημασία (δηλωτική χρήση της γλώσσας).
- Η γλώσσα λειτουργεί με λογικό τρόπο, δηλαδή απευθύνεται στη λογική του δέκτη.
- Ο πομπός αποσκοπεί στην πληροφόρηση.

Παράδειγμα «Το σχολείο οφείλει να παρέχει στους νέους επαγγελματικό προσανατολισμό και πληροφόρηση για τα επαγγέλματα και τις ανάγκες της αγοράς εργασίας».

2. ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

- Ο πομπός χρησιμοποιεί λέξεις ή φράσεις με τη μεταφορική τους σημασία –εικόνες, παρομοιώσεις κ.λπ.– (συνυποδηλωτική χρήση της γλώσσας).
- Η γλώσσα λειτουργεί με συνειρμικό τρόπο, δηλαδή απευθύνεται στο συναίσθημα του δέκτη.
- Ο πομπός αποσκοπεί στη διέγερση συναισθημάτων με συγκινησιακά φορτισμένο λόγο.

Παράδειγμα «Μέσα όμως σ' αυτό το μεταβατικό και ρευστό τοπίο λάμπει η ελπίδα ότι ο άνθρωπος θα τιθασεύσει τον εαυτό του και θα χρησιμοποιήσει τη νέα γνώση, για να ζεσταθεί και όχι να αυτοπυρποληθεί».

III. ΤΟ ΥΦΟΣ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ
είδος κειμένου, σύνταξη, σύνδεση προτάσεων, λεξιλόγιο, σχήματα λόγου, πρόθεση κεί, συγγραφέα, ρηματικά πρόσωπα, χρήση μικρών ή μακρών περιόδων λόγου.	επίσημο, σοβαρό, τυπικό, λιτό, απλό, φυσικό, γλαφυρό, παραστατικό, αλληγορικό, πυκνό, μεστό, σύνθετο, επιτηδευμένο, επιστημονικό, στοχαστικό, στομφώδες, εξομολογητικό, προτρεπτικό, διδακτικό, χιουμοριστικό, σκωπτικό, ειρωνικό, σαρκαστικό, καυστικό, δηκτικό.

ΚΡΙΤΗΡΙΑ/ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΥΦΟΥΣ

Κάθε κείμενο (δοκίμιο, άρθρο, επιστολή, απομνημονεύματα κ.ά.), ανάλογα με το είδος του, παρουσιάζει διαφορετικό ύφος. Έχοντας ως κριτήρια τη σύνταξη, τη σύνδεση των προτάσεων, το λεξιλόγιο, τα ρηματικά πρόσωπα, τη χρήση μικρών ή μακρών περιόδων λόγου, τα σχήματα λόγου, την πρόθεση του συντάκτη/συγγραφέα, –κριτήρια με τα οποία γίνεται και η αιτιολόγηση του ύφους ενός κειμένου–, μπορούμε να το αξιολογήσουμε ως:

- ♦ επίσημο, σοβαρό, τυπικό
- ♦ λιτό, απλό, φυσικό, οικείο, ανεπιτήδευτο
- ♦ παραστατικό, γλαφυρό, λυρικό
- ♦ αλληγορικό
- ♦ πυκνό σε νοήματα, μεστό
- ♦ σύνθετο, εξεζητημένο, επιτηδευμένο
- ♦ επιστημονικό, στοχαστικό
- ♦ στομφώδες
- ♦ εξομολογητικό
- ♦ προτρεπτικό, διδακτικό
- ♦ χιουμοριστικό, σκωπτικό
- ♦ ειρωνικό, καυστικό, σαρκαστικό, δηκτικό.

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΚΕΙΜΕΝΙΚΩΝ ΕΙΔΩΝ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

1. ΑΡΘΡΟ

- Δημοσιεύεται σε εφημερίδα/περιοδικό.
- Έχει τίτλο σύντομο και περιεκτικό.
- Το θέμα του είναι επίκαιρο.
- Συνήθως συναντάμε μικροπερίοδο λόγο και ενεργητική σύνταξη, σε χρόνο ενεστώτα.
- Το ύφος του είναι απλό, οικείο (χρήση α' ενικού ή πληθυντικού προσώπου) σε σχολικό έντυπο ή σοβαρό, τυπικό, αντικειμενικό, απρόσωπο (χρήση γ' ενικού ή πληθυντικού προσώπου) σε εφημερίδα.
- Η δομή του είναι τριμερής (πρόλογος, κύριο μέρος, επίλογος).

2. ΕΠΙΣΤΟΛΗ (ΦΙΛΙΚΗ Ή ΕΠΙΣΗΜΗ)

Χαρακτηριστικά φιλικής επιστολής	Χαρακτηριστικά επίσημης επιστολής
• Λόγος άμεσος. • Ύφος απλό, οικείο, ανεπιτήδευτο. • Χρήση α' και β' ενικού προσώπου. • Δομή (προσφώνηση, πρόλογος, κύριο μέρος, επίλογος, αποφώνηση).	• Λεξιλόγιο λόγιο. • Ύφος σοβαρό, τυπικό, αυστηρό. • Χρήση γ' ενικού και πληθυντικού προσώπου. • Δομή (προσφώνηση, πρόλογος, κύριο μέρος, επίλογος, αποφώνηση).

3. ΟΜΙΛΙΑ/ΔΙΑΛΕΞΗ, ΕΙΣΗΓΗΣΗ/ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

- Δομή (προσφώνηση, πρόλογος, κύριο μέρος, επίλογος, αποφώνηση).
- Χρήση α' και γ' ενικού και α', β', γ' πληθυντικού προσώπου.
- Ύφος ανάλογα με τον αποδέκτη (άμεσο, παραστατικό, ζωντανό, οικείο ή σοβαρό, επίσημο).

4. ΔΟΚΙΜΙΟ

α. Το αποδεικτικό (δοκίμιο πειθούς) • Τριμερής δομή κειμένου. • Αναφορική λειτουργία της γλώσσας. • Χρήση γ' ενικού και πληθυντικού προσώπου. • Ύφος σοβαρό. • Επίκληση στη λογική με επιχειρήματα και τεκμήρια.	β. Το στοχαστικό δοκίμιο • Συνειρμική οργάνωση των σκέψεων. • Ποιητική λειτουργία της γλώσσας. • Επίκληση στο συναίσθημα του δέκτη.

ΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΕΙΔΗ			
ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ	ΔΙΑΛΟΓΟΣ	ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ	ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ
Συνομιλία προσώπων με τη μορφή ερωταπαντήσεων, σε ύφος απλό και φυσικό.	Συζήτηση δύο ή περισσότερων ανθρώπων για ένα θέμα/ζήτημα.	Καταγραφή προσωπικών βιωμάτων χρονολογικά, με ύφος απλό, φυσικό και ανεπιτήδευτο.	Καταγραφή και κοινοποίηση θέσεων για ένα ζήτημα, σε ύφος τυπικό με χρήση α' και γ' πληθυντικού προσώπου.

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΚΕΙΜΕΝΙΚΩΝ ΕΙΔΩΝ

1. ΑΡΘΡΟ

Τα κύρια χαρακτηριστικά του άρθρου είναι:

- ♦ Δημοσιεύεται σε εφημερίδα (σχολική, τοπική κ.ά.) ή σε περιοδικό.
- ♦ Έχει τίτλο σύντομο και περιεκτικό (ουδέτερο, καυστικό, επιδοκιμαστικό, αποδοκιμαστικό), ανάλογα με το περιεχόμενο του κειμένου.
- ♦ Το θέμα του αντλείται από την επικαιρότητα, αφού το άρθρο έχει επικαιρικό χαρακτήρα.
- ♦ Χρησιμοποιείται συνήθως λόγος με μικρές περιόδους και ακολουθείται η ενεργητική σύνταξη σε χρόνο ενεστώτα.
- ♦ Η λειτουργία της γλώσσας είναι κυρίως αναφορική.
- ♦ Το ύφος του είναι οικείο, απλό και γίνεται χρήση α' ενικού και πληθυντικού προσώπου, όταν πρόκειται να δημοσιευτεί σε σχολικό έντυπο. Το ύφος του είναι σοβαρό, τυπικό, αντικειμενικό, απρόσωπο και γίνεται χρήση γ' ενικού και πληθυντικού προσώπου, όταν πρόκειται να δημοσιευτεί σε εφημερίδα.
- ♦ Έχει τριμερή δομή:

Πρόλογος	Αφόρμηση από τον τίτλο - παρουσίαση του θέματος και της θέσης του αρθρογράφου.
Κύριο μέρος	Σχολιασμός και ερμηνεία του θέματος/προβλήματος.
Επίλογος	Συμπεράσματα, προτάσεις.

2. ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Μια επιστολή, ανάλογα με το πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται, διακρίνεται σε φιλική ή επίσημη. Σύμφωνα λοιπόν με τον αποδέκτη διαμορφώνεται και το ύφος του κειμενικού είδους.

Χαρακτηριστικά φιλικής επιστολής

- ♦ Χρησιμοποιείται λόγος άμεσος, με προσωπικό τόνο.
- ♦ Το ύφος είναι απλό, οικείο, ανεπιτήδευτο και γίνεται χρήση α' και β' ενικού προσώπου.
- ♦ Η δομή της είναι η ακόλουθη:

Προσφώνηση απλή ή εμπλουτισμένη με επίθετα

Αποτελεί βασικό συστατικό της επιστολής. Τίθεται πάνω αριστερά.

Π.χ. Αγαπητέ φίλε

Πρόλογος Στον πρόλογο αναφέρεται η αφορμή και ο σκοπός
Θα ήθελα... ενόψει (εξαιτίας/αφορμή)... να (σκοπός)...

Κύριο μέρος Ανάλυση του θέματος της επιστολής.

Επίλογος Ανακεφαλαίωση του θέματος.

Αποφώνηση Αποτελεί βασικό συστατικό της επιστολής. Τίθεται κάτω δεξιά.

Π.χ. Με εκτίμηση/Με αγάπη

Χαρακτηριστικά επίσημης επιστολής

- ♦ Το ύφος είναι σοβαρό, τυπικό, αυστηρό και γίνεται χρήση γ' ενικού και πληθυντικού προσώπου.
- ♦ Έχει την ακόλουθη δομή:

Προσφώνηση εμπλουτισμένη με επίθετα.

Αποτελεί βασικό συστατικό της επιστολής. Τίθεται πάνω αριστερά.

Π.χ. Αξιότιμε κύριε υπουργέ/δήμαρχε

Πρόλογος Στον πρόλογο αναφέρεται η αφορμή και ο σκοπός.
Με την επιστολή μου αυτή θα ήθελα ενόψει (αφορμή)... να ανα-
φερθώ στο ζήτημα (σκοπός)...

Κύριο μέρος Ανάλυση του θέματος, λόγιο λεξιλόγιο.

Επίλογος Ανακεφαλαίωση του θέματος.

Αποφώνηση Αποτελεί βασικό συστατικό της επιστολής. Τίθεται κάτω δεξιά.
Εκφράζονται συνήθως ευχαριστίες.

Π.χ. Με εκτίμηση/Ευχαριστώ για την προσοχή σας

Με τιμή,

3. ΟΜΙΛΙΑ/ΔΙΑΛΕΞΗ, ΕΙΣΗΓΗΣΗ/ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Πρόκειται για κείμενο το οποίο απευθύνεται σε κοινό, όπως: γονείς και συμμαθητές, μέλη δημοτικού συμβουλίου, μέλη της Βουλής των Εφήβων, μέλη ενός συνεδρίου κ.λπ. Ως εκ τούτου η προσφώνηση, η αποφώνηση, το ύφος του κειμένου συνδέονται άμεσα με την επικοινωνιακή περίσταση.

Η δομή που ακολουθείται είναι η εξής:

Προσφώνηση Αγαπητοί συμμαθητές και γονείς..., Αξιότιμοι κύριοι..., Κύριοι σύνεδροι..., Αγαπητοί συνδημότες... κ.ά.

Πρόλογος Θέμα και θέση του πομπού.

Κύριο μέρος Ανάλυση του θέματος.
Χρήση α' και γ' ενικού και α', β', γ' πληθυντικού προσώπου, ύφος άμεσο, παραστατικό, ζωντανό, οικείο ή σοβαρό ανάλογα με τον αποδέκτη.

Επίλογος Ανακεφαλαίωση/προτάσεις/προοπτικές.

Αποφώνηση Ευχαριστώ για την προσοχή σας/Σας ευχαριστώ.

4. ΔΟΚΙΜΙΟ

Τα είδη του δοκιμίου, όπως γνωρίζουμε, είναι δύο:

α. Το αποδεικτικό (δοκίμιο πειθούς)⁹, στο οποίο ο συγγραφέας επιδιώκει να πείσει, να αναλύσει ή να ερμηνεύσει ένα θέμα.

Χαρακτηριστικά του αποδεικτικού δοκιμίου

- ♦ Κείμενο με τριμερή δομή, στο οποίο διατυπώνονται οι ιδέες με λογική οργάνωση.

Πρόλογος Αναφορά στο θέμα και παρουσίαση της βασικής θέσης του συγγραφέα.

Κύριο μέρος Ανάλυση, απόδειξη της θέσης με σαφήνεια και πληρότητα.

Επίλογος Συμπέρασμα, προτάσεις ή προοπτικές.

- ♦ Αναφορική λειτουργία της γλώσσας (δήλωση, κυριολεξία) και χρήση γ' ενικού και πληθυντικού προσώπου κυρίως.
- ♦ Ύφος σοβαρό.
- ♦ Τρόπος πειθούς: επίκληση στη λογική και μέσα πειθούς: επιχειρήματα και τεκμήρια.

β. Το στοχαστικό δοκίμιο, στο οποίο ο συγγραφέας περιδιαβαίνει ελεύθερα στο χώρο των ιδεών, αναπτύσσοντας τις σκέψεις του συνειρμικά και χρησιμοποιώντας την ποιητική λειτουργία της γλώσσας και την επίκληση στο συναίσθημα του δέκτη.

⁹ [Τα κείμενα των εξετάσεων αναφέρονται στο αποδεικτικό δοκίμιο κυρίως].

5. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ, ΔΙΑΛΟΓΟΣ, ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ

Το επικοινωνιακό πλαίσιο χρησιμοποιείται και σε άλλα κειμενικά είδη, τα οποία συναντώνται σπανιότερα. Συγκεκριμένα:

α. Συνέντευξη

Συνομιλία προσώπων με τη μορφή ερωτήσεων και απαντήσεων. Το ύφος του κειμενικού είδους είναι απλό, φυσικό και ανεπιτήδευτο. Γίνεται χρήση του β' πληθυντικού (ερωτήσεις) και α' ενικού προσώπου (απαντήσεις). Ως τρόπος πειθούς χρησιμοποιείται κυρίως η επίκληση στη λογική με επιχειρήματα και τεκμήρια.

β. Διάλογος

Συζήτηση μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων για ένα θέμα/ζήτημα. Το ύφος, η γλώσσα και το ρηματικό πρόσωπο εξαρτώνται από την επικοινωνιακή περίσταση.

γ. Ημερολόγιο

Καταγραφή προσωπικών βιωμάτων χρονολογικά, με αναφορές συχνά και σε κοινωνικά θέματα. Χρησιμοποιείται το α' ενικό πρόσωπο, ενώ το ύφος είναι απλό, φυσικό και ανεπιτήδευτο.

δ. Διακήρυξη

Καταγραφή και επίσημη κοινοποίηση θέσεων και αποφάσεων με αφορμή ένα θέμα/ζήτημα. Κύρια συστατικά της είναι ο τίτλος, ο φορέας, η αφορμή και οι θέσεις των συντακτών (φορέα). Το ύφος είναι τυπικό και γίνεται χρήση α' και γ' πληθυντικού προσώπου.